

DERLEME SÖZLÜĞÜ'NDE ALINTI SÖZCÜKLERE GELEN YAPIM EKLERİ VE ALINTI SÖZCÜKLERDEKİ SES OLAYLARI

DERIVATIONAL SUFFIXES TO LOAN WORDS IN THE COMPILATION DICTIONARY AND SOUND EVENTS IN LOAN WORDS

Hakan ÇELEBİ
Ordu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı
hakancelebi52@outlook.com
ORCID: 0000-0002-0461-3272

ÖZ

Geliş Tarihi:
17.05.2023

Kabul Tarihi:
09.10.2023

Yayın Tarihi:
25.12.2023

Anahtar Kelimeler
Derleme Sözlüğü
Anadolu Ağzları
Alıntı Sözcükler
Yapım Ekleri
Ses Olayları

Keywords
Compilation
Dictionary
Anatolian dialects
Loan Words
Derivational Suffixes
Sound Events

Türkiye Türkçesi ağzlarının dilsel açıdan incelenmesi gereken en önemli kaynaklarından birisi Derleme Sözlüğüdür. Sözlük, farklı zamanlarda Anadolu'nun farklı coğrafyalarında yapılan iki derlemeden oluşan genellikle yazı diline girmemiş Türkçe sözcükleri bir araya getirmektedir. Ancak sözlükte başka dillerle çeşitli yönlerden etkileşime girilmesi nedeniyle az da olsa yabancı kökenli sözcükler de bulunmaktadır. Bir dilden başka bir dile aktarılan bu sözcükler yeni kavramların adlandırması yönünden önem arz etmektedir. Daha çok alıntı sözcük terimiyle ifade edilen bu sözcüklerin bazılarının Türkçe ekler aldığı görülmektedir.

Bu çalışmada Derleme Sözlüğünde bulunan dil ilişkilerine dayalı Türkçe ek almış Doğu ve Batı kökenli alıntı sözcükler tespit edilmeye çalışılmış ve bu alıntı sözcükler ses ve şekil bilgisi yönünden açıklanmıştır. Ayrıca söz varlığında yer alan bu alıntı sözcüklere gelen ekler, addan ad yapma ve addan fiil yapma özellikleri ile iki bölümde ele alınmış ve ekler ayrı başlıklar halinde ilgili alıntı sözcüklerle birlikte tablo ile gösterilmiştir. Çalışmanın amacı Derleme Sözlüğündeki alıntı sözcüklere gelen ekleri ve alıntı sözcüklerde oluşan ses olaylarını tespit etmektir.

ABSTRACT

One of the most important sources of Turkey Turkish dialects that should be examined linguistically is the Compilation Dictionary. The dictionary brings together Turkish words that are generally not included in the written language, consisting of two compilations made in different geographies of Anatolia at different times. However, there are also a few words of foreign origin in the dictionary due to the interaction with other languages in various ways. These words transferred from one language to another are important in terms of naming new concepts. It is seen that some of these words, which are mostly expressed as loanwords, have Turkish suffixes.

In this research, Eastern and Western origin loan words with Turkish suffix based on language relations in the Compilation Dictionary were tried to be determined and these loan words were explained in terms of phonetics and morphology. In addition, the suffixes to these loan words in the vocabulary are discussed in two sections with their characteristics of making a noun from a noun and making a verb from a noun, and the suffixes are shown in a table with the relevant loan words under separate headings. The aim of the study is to determine the affixes to the borrowed words in the Compilation Dictionary and the sound events that occur in the borrowed words.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1298260>

Atıf/Cite as: Çelebi H. (2023). Derleme Sözlüğü'nde alıntı sözcüklere gelen yapım ekleri ve alıntı sözcüklerdeki ses olayları. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(4), 2295-2333.

Giriş

Derleme Sözlüğü, halk ağzından 1932-1934 ve 1952-1959 yılları arasında yapılan iki çalışmadan oluşan bir eserdir ve bu eser farklı zamanlarda yapılmış iki büyük derlemenin ürünü olarak bilinmektedir. “Derleme, yazı dilinde unutulduğu için kullanılmayan ve genellikle yerlerini yabancı kökenli sözcüklerin aldığı ağızlarda bulunan sözcüklerin tekrar yazı diline kazandırılmasıdır.” (Eker, 2017: 323). Derleme sonucu oluşan bu Sözlük’te daha çok Türkçe kelimeler yer almasına rağmen az da olsa yabancı kökenli sözcükler bulunmaktadır.

Kelime hazinesi olarak da adlandırılan bir dilin söz varlığı, o dilin bütün sözcüklerini ifade etmektedir. Bu sözcükler içerisinde temel sözvarlığı, atasözleri, çeviri sözcükler, deyimler, kalıp sözler, kalıplaşmış ve terimler dışında söz varlığına başka dillerden kültürel etkileşim sonucunda alınıp kullanılan yabancı sözcükler (alıntı kelimeler) de yer almaktadır. “... toplumlar arasında kültür tecim ve siyaset ilişkileri, en çok bu toplumların söz varlıkları üzerinde etkili olmakta, ilişkide bulunan ulusun dilinden somut ve soyut kavramları yansıtan sözcükler alınmakta, o uluslara da sözcükler verilmektedir. Bir toplumun başka toplumlarla bütün bağlarını koparması, kabuğuna çekilmiş, dış dünya ile ilişkilerini kesmiş olarak yaşaması olanağı bulunmadığına göre her dilde şu ya da bu ölçüde yabancı öğelerin bulunması doğaldır.” (Aksan, 2020: 29-30). Türkçenin dil ilişkilerini inceleyen Johanson (2018: 26) “İlişki bölgesinde yerleşik olmak kadar politik, ekonomik, kültürel ve sayısal üstünlük de sosyal açıdan önemli baskınlık etkenleridir. Bu etkenlerden birden fazlasına sahip olan gruplar, diğerleri üzerinde umumiyetle güçlü bir dil tesirinde bulunuyorlardı. Açık dengesiz baskınlık koşulları, belli ki her zaman A üzerindeki B etkisini kolaylaştırıyor.” şeklinde bu durumu açıklarken Yıldız (2020: III) ise Türklerin tarihsel süreci içerisindeki sözcük alışverişini şöyle özetlemektedir. “Türkler kelime alışverişinde en çok malzemeye sahip dillerden biri olmuştur. Tarih sahnesine çıktıkları ilk günden bugüne, doğudan batıya, kuzeyden güneye, Asya, Avrupa ve Afrika topraklarında hüküm sürmüş bir millet olarak Türkler, bu coğrafyalarındaki komşularından da kültür anlamında da etkilenmişlerdir, onlarla kelime alışverişinde bulunmuşlardır.”

Eski Türkçeden günümüze yabancı dillerin Türkçeye etkisi devamlılık göstermektedir. Türklerin konumlandığı yere göre çeşitli dillerle kültürel ilişkileri artmakta veya azalmaktadır. Bu da Türkçeye giren ve benimsenen yabancı kökenli sözcüklerde ve sözcük sayılarında değişiklikler göstermektedir. Köktürk Yazıtlarını içeren metinlere bakıldığında yabancı sözcüklerin çok az ve bu sözcüklerin Çince alıntı birkaç unvan adı ve yer adından ibaret olduğu görülmektedir. Uygur Dönemi metinlerinde ise Budizm ve Maniheizm’in etkisiyle genellikle Çince, Moğolcadan, Sanskritçeden, Tibetçeden ve Soğdçadan sözcükler alınmaktadır. Türklerin 10. yüzyılda İslamiyet’i kabul etmesinden sonra ise Arapça ve Farsça kökenli yabancı sözcüklerin sayısının önemli derecede artış gösterdiği bilinmektedir. Eski Anadolu Türkçesinin ilk evrelerinde yabancı sözcüklerin sayısı az iken 15. ve 16. yüzyılda divan şiirinin etkileriyle Arapça ve Farsça öğelerin kullanımı oldukça artmaktadır. Bu durum Tanzimat Döneminde devam etmektedir ve bir aradalık, komşuluk ilişkileri nedeniyle dile Fransızca, İtalyanca, Rumca vb. dillerden sözcükler girmektedir. Ayrıca yabancı sözcük kullanımı Dil Devrimi’ne kadar aynı oranda devam etmektedir. (Aksan, 2018: 135-140). Dil Devriminden sonra ise Türk dilinde sadeleşme ve gelişme çalışmalarına başlanmasıyla birlikte Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuş ve bu kurum tarafından derleme, tarama, yabancı kelimelere karşılık bulma ve sözlük çalışmaları yapılmıştır. Son yıllarda ise birçok alanda, farklı dillerdeki birçok sözcüğün Türkiye Türkçesine girdiği görülmektedir. Alver’in (2022) alıntı sözcüklerle ilgili tasnif çalışmasında 36 farklı dilden alıntı yapıldığı ve dilde birçok karma alıntı sözcüğün de yer aldığı belirtilmektedir. *Arapça, Fransızca, Farsça, İtalyanca, İngilizce, Rumca, Almanca, Latince, Rusça, Yunanca* en çok alıntı yapılan diller olarak dikkat çekmektedir.

Türkçenin her döneminde olduğu gibi hemen hemen her kaynağında da yabancı unsurlara rastlamak mümkündür ve başka dillerle kurulan ilişkilerle birlikte sözcük alışverişi devamlılığı kaçınılmazdır. Bu nedenle filoloji çalışmaları içinde yabancı sözcüklere dair kaynak kitap, sözlük ve makale çalışmaları sıkça yapılmaktadır. Sözlük özellikli çalışmalar daha geniş kapsamlı oluşturulan ilgili kaynaklardır. “Yabancı öğeler sözlükleri, bir dilde kullanılan yerleşmiş ve yerleşmemiş yabancı öğeleri bir araya getiren bunların alındıkları dilleri, geçtikleri kaynakları, dilde geçirdikleri değişimleri saptayan sözlüklerdir. Filolojik çalışmalar içinde, her ülkenin kendi diliyle uğraşan filologlarınca ele alındıkları görülür.” (Aksan, 2020: 80). Yabancı öğeler yönüyle Karaağaç’ın (2015) sözlüğü Türkiye Türkçesini konuşanların başka dillerden öğrendikleri sözcüklerin adlarını, tanımlarını ve köken bilgilerini de kapsar özellik taşımasıyla dikkat çekmektedir. Püsküllüoğlu’nun (2017) son baskısını yaptığı sözlüğü, yabancı sözcükler açısından diğer bir başvuru kaynağıdır. Alver’in (2022) çalışması ise Doğu ve Batı kökenli alıntı sözcüklerin tasnifine yönelik yapılmış bir sözlük çalışması olarak dikkat çekmektedir. Bu sözlük

çalışmalarının dışında Sarı (2008) ve Sezgin'in (2004) Batı kökenli sözcükleri incelediği kaynaklar ve TDK'nin son baskısını 2020'de yaptığı Türkçede Batı kökenli Kelimeler Sözlüğü diğer önemli eserlerdir.

Türkçe bağlantılı bir dil olması sebebiyle türetme eğilimi ve gücü yüksek olan bir dildir. Türkçe bir sözcüğe bir veya birden çok ekin getirilmesi ile yeni sözcüklerin oluşturulması mümkündür. Ancak "Türkçede birçok fonksiyonu bulunan yapım eklerinin alıntılara getirilirken sadece belli görevleriyle kullanıldığı görülmektedir. Ya da alıntılara eklenen yapım eklerinin esasen Türkçede bulunmayan yeni fonksiyonları ortaya çıkmaktadır." (Sarı, 2014: 169) Ayrıca alıntı sözcüklerin sadece addan ad türeten ve addan fiil türeten Türkçe ekler alabilme özelliği vardır ve dilde genellikle iki veya daha fazla dilin ögesini barındıran bu tip yapıları sözcüklere hibrit veya melez sözcük denilmektedir. "Diller, alıntı kelimeleri ses ve anlamca değiştirerek, kendi ses ve anlam yapılarına uygun hâle getirirler, melez kelime yaparlar veya alıntının anlam yapısının alıcı dile morfem morfem kopyalandığı anlam aktarmaları yaparlar. Böylece diller, anlam aktarmaları yaparak veya alıntıları melezleştirerek, kendilerinin melezleşmelerine karşı direnmeye çalışırlar. (Karaağaç, 1997: 502). Alıntılara gelen ekler konusunda Türkçe Sözlük (2011) kapsamında yapılmış Seçkin ve Coşar'ın (2017) bir makale çalışması bulunmaktadır ve burada ekler ve eklerin kullanım sıklıkları üzerinde durulmuştur. Ayrıca Ergene (2021) tarafından Harezmi Türkçesi metinlerine dayalı Farsça unsurlara gelen ekler hakkında bir araştırma yapılmıştır.

Dilde bulunan sözcüklerin ünlü ve ünsüzlerin özelliklerine göre birtakım ses olaylarına uğradıkları görülmektedir. Türkçenin söz varlığında bulunan alıntı sözcükler de asıl biçimlerinden uzaklaşıp Türkçenin ses özelliklerine uydurulmuş bir şekilde yazı dilinde bulunmaktadır. Kerimoğlu (2021: 32) dilbilgisi kitaplarında sadece Türkçe kökenli sözcüklerin ses özelliklerinin verildiğini, yabancı dilden alınan ögelerin ses özelliklerinin ve değişimlerinin de ele alınması gerektiğini belirtmektedir.

Alıntı sözcüklerin gerek Türkiye Türkçesine gerek Türkiye Türkçesinden Anadolu ağızlarına aktarımı sonrası ses bilgisi yönünden görünüşleri ve değişimleri dikkat çekici bir hâl almaktadır ve bu sözcükler birçok ses olayına¹ uğrayarak araştırmaya değer özellikler kazanmaktadır. Karaca'nın (2012) Türkçe Sözlük'ün (2005) 10. baskısını baz alarak Türkiye Türkçesinde bulunan alıntı sözcüklerdeki ses olaylarını incelediği makalesi ve Özçelik'in (2002; 2004) Türkçede kullanılan Arapça ve Farsça sözcüklerde görülen ses olaylarını incelediği makaleleri dikkat çeken çalışmalardandır. Küçük'ün (2013) Anadolu ağızlarındaki Doğu kökenli sözcüklerdeki ünsüzleri esas alarak ses bilgisi açısından incelemesi ve Güven'in (2021: 30-45) Sivas ağızında bulunan Farsça alıntılardaki ses olaylarını inceleyen çalışması, alıntı sözcüklerin Türkiye Türkçesinden Anadolu ağızlarına değişimini inceleyen diğer önemli makale çalışmalarıdır. Ayrıca İpek'in (1997) Anadolu ağızlarındaki yabancı sözcükleri fonetik yönden inceleyen yüksek lisans tezi de bu alanda yapılmış ciddi bir kaynak olma özelliği gösterir.

Bu çalışmada, Anadolu sahası ağız çalışmalarında başucu kaynak özelliği taşıyan Derleme Sözlüğündeki alıntı sözcüklerin tespiti ile bu sözcüklere gelen yapım eklerinin ve Türkiye Türkçesine geçmiş şekline bağlı olarak alıntı sözcüklerdeki ses olaylarının incelenmesi amaçlanmıştır. Alıntı sözcük tespit kaynağı ise TDK² elektronik güncel sözlük olmuştur. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. 1. Alıntı Sözcüklere Gelen Addan Ad Yapım Ekleri ve Alıntı Sözcüklerdeki Ses Olayları. 2. Alıntı Sözcüklere Gelen Addan Fiil Yapım Ekleri ve Alıntı Sözcüklerdeki Ses Olayları.

1. Derleme Sözlüğünde Alıntı Sözcüklere Gelen Yapım Ekleri ve Alıntı Sözcüklerdeki Ses Olayları

1.1. Derleme Sözlüğünde Alıntı Sözcüklere Gelen Addan Ad Yapım Ekleri ve Alıntı Sözcüklerdeki Ses Olayları

+Ak (+ak, +ek): Küçültme ve benzetme işleviyle kullanılan bir ektir. Genellikle tek heceli sözcüklere gelen ekin, DS'de iki heceli Farsça alıntı *sağrak* sözcüğünde kullanıldığı görülür.

sağrak (III)	sagar<Far. ³	Bardak, kadeh.	DS ⁴ /V:3516
---------------------	-------------------------	----------------	-------------------------

¹ Ses olaylarının tespiti yapılırken genellikle Korkmaz'ın (2019) ilgili kaynağı dikkate alınmıştır. Korkmaz, Z. (2019). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

² <https://sozluk.gov.tr/>

³ <http://lugatim.com/s/sagar> "İçki kadehi."

⁴ *Derleme Sözlüğü* (2009). C. I-VI, Ankara: TDK Yayınları.

Ünlü düşmesi /a/>/Ø/: *sagarak>sağrak*.
/g/>/ğ/ değişimi: *sagarak>sağrak*.

+al: Yazı dilinde *genel, ilkel ve özel* sözcüklerinde görülen ekin addan sıfat yapma özelliği vardır. Kullanımı az olan *+Al* eki, DS'de Arapçadan alıntı *susam* sözcüğüne gelerek ad oluşturmuştur.

susamal	susam<Ar.	Üstü susamlı çörek.	DS/V:3702
----------------	-----------	---------------------	-----------

+CA (+ca, +ce, +ça⁵): Genellikle benzerlik, eşitlik, yakınlık bildiren ek, sıfat ve zarf yapım özelliği ile işlektir. Ancak DS'de Arapça kökenli *seber, sandık, sila, şeytan* ve Farsça kökenli *çoban, harman, şeker, şirin* sözcüklerine gelerek sadece ad yaptığı görülür. Farsça *çoban, harman* ve *şirin* alıntı sözcüklerinde ise *+CA* ekinin *+IK* yapım eki ile kaynaştığı dikkat çekmektedir.

seherce	seher<Ar.	Alın ak, kara tüylü bir çeşit su kuşu.	DS/V:3569
sındıkça	sandık<Ar.	Küçük sandık çekmece.	DS/VI:4691

Ünlü daralması /a/>/ı/: *sandıkça>sındıkça*.

silece (II)	sıla<Ar.	Yad el, gurbet.	DS/V:3635
--------------------	----------	-----------------	-----------

“Palatal ünsüzler yanında ünlü incilmesi” (Karahan, 2018: 112)
(Ön ünsüzler c, ç, s, ş, z yanında ünlü incilmesi) /ı/>/i/: *sılaca>silece*.
Ek ünlüsünde inceme /a/>/e/: *sılaca>silece*.

şeytanca	şeytan<Ar.	Açık pencere kapaklarının, sağa sola çarpmamalarını sağlayan çengel.	DS/V:3766
-----------------	------------	--	-----------

çobançalık	çoban<Far.	1. Çoban hakkı, çoban bahşişi.	DS/II:1253
-------------------	------------	--------------------------------	------------

harmançalıh	harman<Far.	Harman zamanı harmanlardan toplanan sadaka.	DS/III:2292
--------------------	-------------	---	-------------

Ek ünlüsünde ötümsüzleşme /c/>/ç/: *harmançalık>harmançalıh*.

Ek ünlüsünde sızıcılışma /k/>/h/: *harmançalık>harmançalıh*.

şekerce	şeker<Far.	Devenin karnı altındaki iki kolunu tutturucu ip.	DS/V:3759
----------------	------------	--	-----------

şirincelik	şirin<Far.	Nişan için yapılan şerbet töreni.	DS/V:3786
-------------------	------------	-----------------------------------	-----------

+Cak (+cak, +çak): “*+CA* ekinin *+ok* pekiştirme ekiyle kaynaşmasından oluşmuş *+CAk* (<çA + ok) eki; küçültme, sevgi ve tahsis işleviyle sıfat, zarf ve adlar türeten bir ektir.” (Korkmaz, 2017: 124) DS'de Arapçadan alıntı *has* ve *hasım* sözcükleri ile Farsçadan alıntı *boş* ve *pamuk* sözcüklerine gelerek ad ve sıfat yaptığı görülmektedir.

haccak	has<Ar.	Güzel, iyi.	DS/III:2248
haççak		1.Güzel, iyi. 2.Terbiyeli.	DS/III:2249
hasçak		İyi, güzel.	DS/III:2298

⁵ Bu çalışmadaki eklerin çok şekillilikleri yabancı kökenli sözcüklerdeki kullanımlarına göre belirtilmiştir.

		Ek ünsüzünde ötümlüleşme /ç/>/c/: <i>hasçak>hascak</i> , Gerileyici ünsüz benzeşmesi /sc/>/cc/: <i>hasçak>haccak</i> . Gerileyici ünsüz benzeşmesi /sç/>/c-ç/: <i>hasçak>haççak</i> .	
hısımcağ	hısım<Ar.	Akrabalarını çok seven (kimse).	DS/III:2375
hoçcağ	hoş<Far.	İyi, güzel.	DS/III:2391
		Gerileyici ünsüz benzeşmesi /sç/>/çç/: <i>hoşcağ>hoççak</i> .	
pambucağ (I/II)	pamuk ⁶ <Far.	Küçük çocukların ağzında olan pamukçuk hastalığı. / Tütün küfü.	DS/V:3390
		Dudak ünsüzlerinin benzeşmesi veya n-b çatışması /n/>/m/: <i>panbukcağ>pambucağ</i> . Son seste ünsüz düşmesi /k/>/ Ø/: <i>panbukcağ>pambucağ</i> .	

+CI/+CU (+c₁, +c₂, +ç₁, +ç₂, +cu, +cü, +çu, +çü): Türkçede kullanımı işlek eklerden biridir ve adların sonuna gelerek meslek ve uğraş adları yapmaktadır. "... genellikle sözcüklerin kök ya da gövdelerinin belirttiği bir görevi sürekli olarak yapan veya bu görevi 'meslek edinenleri gösteren ad soylu sözcük kurulur. Bu ekle kurulmuş sözcüklerin bazıları da 'alışkanlık, itiyat, özellik' belirtir." (Hatipoğlu, 1981: 53) Ayrıca +CI eki, "Türkçeleştirme çalışmaları sırasında doğu kökenli birkaç ekin yerini almıştır." -*dar* (emektar 'emekçi'), -*kâr* (sanatkâr 'sanatçı'), -*î* (kemanî 'kemanacı') gibi. DS'de +CI/+CU ekinin Doğu kökenli Arapça ve Farsça sözcüklerden ve Batı kökenli Rumca, İtalyanca ve Latince sözcüklerden birçok meslek ve uğraş adı türettiği görülmektedir.

afıyancı	afyon<Ar.	2. Afyon tutkunu.	DS/VI:4408
		İç seste ünlü türemesi /Ø/>/ı/: <i>afyoncu>afıyancı</i> . Ünlü düzleşmesi /o/>/a/: <i>afyoncu>afıyancı</i> . Ek ünlüsünde daralma /ı/>/u/: <i>afyoncu>afıyancı</i> .	
akılcı	akıl<Ar.	Akıl veren.	DS/I:151
celepçi	celep<Ar.	Hayvan ticareti yapan (kimse).	DS/II:878
celpçi	celp<Ar.	Postacı.	DS/II:879
dovacı (II)	dua<Ar.	Duacı.	DS/II:1568
		İç seste ünsüz türemesi /Ø/>/v/: <i>duacı>dovacı</i> . Ünlü genişlemesi /u/>/o/: <i>duacı>dovacı</i> .	
ezvacı	ecza<Ar.	Eczacı.	DS/III:1830
		Yakın ünsüzler arasında göçüşme /cz/>/zc/: <i>eczacı>ezvacı</i> ve Sızıcılaşma /c/>/v/: <i>eczacı>ezvacı</i> .	
hakçı	hak<Ar.	Gelin almaya gelenler.	DS/III:2253
hamamcı ol-	hamam<Ar.	Düş azmak.	DS/III:2263

⁶ Fars. *panbuk*> TT. *pamuk*. Sözcüğün halk ağzında Farsça *panbuk* şeklinde kullanıldığı ve bu şekli ile ses olayına uğradığı açıktır.

hamleci	hamle<Ar.	Atılımcı.	DS/III:2268
haremici	harami<Ar.	Yaramazlık yapan, sağa sola zarar veren çocuk.	DS/III:2288
Ünlü incelmeleri /a/ > /e/: <i>haramici</i> > <i>haremici</i> .			
haybatçı	heybet<Ar.	Gürültücü, yaygaracı, olur olmaz şeylere bağırın, ağlayan (kimse).	DS/III:2314
haybatçılık		Abartıcılık, yaygaracılık.	DS/VI:4518
İnce sıradan kalın sıraya geçilmesi ⁷ /e/ > /a/: <i>heybetçi</i> / <i>heybetçilik</i> > <i>haybatçı</i> , <i>haybatçılık</i> .			
helvacı kuşu	helva<Ar.	Çulluk.	DS/III:2337
maşalacı (II)	meşale<Ar.	Meşaleyi elinde gezdiren adam.	DS/IV:3135
İleriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /e/ > /a/: <i>meşaleci</i> > <i>maşalacı</i> . Ek ünlüsünde kalınlaşma /i/ > /ı/: <i>meşaleci</i> > <i>maşalacı</i> .			
mazaratçı	mazarrat<Ar.	Yaramaz, güvenilmez, kötü (kimse).	DS/VI:4591
Ünsüz tekleşmesi /rr/ > /r/: <i>mazarratçı</i> > <i>mazaratçı</i> .			
meydancı	meydan<Ar.	Çay ve kahveyi kahve dışındakilere dağıtan kimse.	DS/IV:3176
mireççi	miras<Ar.	Mirasçı.	DS/IV:3203
“Palatal ünsüzler yanında ünlü incelmeleri” (Karahan, 2018: 112) (Ön ünsüzler c, ç, s, ş, z yanında ünlü incelmeleri) /a/ > /e/: <i>mirasçı</i> > <i>mireççi</i> . İleriye doğru benzeşme ile ünlü incelmeleri /a/ > /e/: <i>mirasçı</i> > <i>mireççi</i> . İç seste süreksizleşme /s/ > /ç/: <i>mirasçı</i> > <i>mireççi</i> . Ek ünlüsünde incelmeleri /ı/ > /i/: <i>mirasçı</i> > <i>mireççi</i> .			
müsürüfcü	müsrif<Ar.	Eline geçeni harcayan.	DS/IV:3231
Ünlü yuvarlaklaşması /i/ > /ü/: <i>müsrişçi</i> > <i>müsürüfcü</i> . Ekte ötümlüleşme /ç/ > /c/: <i>müsrişçi</i> > <i>müsürüfcü</i> . Ek ünlüsünde yuvarlaklaşma /i/ > /ü/: <i>müsrişçi</i> > <i>müsürüfcü</i> .			
temciman	tam<Ar.	Her şeyi tam, konforlu.	DS/V:3876
Ünlü incelmeleri /a/ > /e/: <i>tamciman</i> > <i>temciman</i> . Ek ünlüsünde incelmeleri /ı/ > /i/: <i>tamciman</i> > <i>temciman</i> .			
çorbacı (I/II)	çorba<Far.	Tüccara verilen ad. / Kadın.	DS/II:1271

⁷ Sertkaya, O. F. (2018). *Kelime Dağarcığımızdan Etimoloji Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları. s. 59-73.

fişekçi	fişek<Far.	Fişek yapan veya satan kimse.	DS/III:1872
hampacı (II)	hempa<Far.	1. Hazırdan yiyen, başkasına yük olan (kimse).	DS/III:2268
hergeleci	hergele<Far.	Siğır çobanı.	DS/III:2344
kevrancı	kervan<Far.	Kervancı.	DS/IV:2778
Yakın ünsüzler arasında göçüşme /rv/>/vr/: <i>kervancı>kevrancı</i> .			
köfteci	köfte<Far.	Düğünlerde koruyucu baş hizmetçi, yasakçı.	DS/IV:2950
zencircilik	zincir<Far.	Gardıyanlık.	DS/VI:4362
Ünlü genişlemesi /i/>/e/: <i>zincircilik>zencircilik</i> .			
zevzeci	sebze<Far.	Küçük soğan, ıska yetiştiricisi.	DS/VI:4365
Ön seste ötümlüleşme /s/>/z/: <i>sebzececi>zevzececi</i> . İç seste sızıcılılaşma /b/>/v/: <i>sebzececi>zevzececi</i> .			
ziyancı	ziyan<Far.	Zarar verici.	DS/VI:4393
bideci	pide<Rum.	Pide gibi petek yapan bir cins arı.	DS/I:684
Ön seste ötümlüleşme /p/>/b/: <i>bideci>pideci</i> .			
çeteleci	çetele<Rum.	Ormandan kesilen odunları bir tüccar adına teslim alan, alım ve satım hesaplarını tutan memur:	DS/II:1149
oltacı	olta<Rum.	Amaçsız, işsiz dolaşan kimse.	DS/VI:4614
sinorci	sınır<Rum.	Sınırdaki hile yaparak toprak kazanan kimse.	DS/VI:4700
Ünlü incelmeleri /ı/>/i/: <i>sınırca>sinorci</i> . Ünlü yuvarlaklaşması /ı/>/o/: <i>sınırca>sinorci</i> . Ek ünlüsünde incelmeleri /ı/>/i/: <i>sınırca>sinorci</i> .			
gonduracı	kundura<İt.	Kunduracı, ayakkabıcı.	DS/III:2101
Ön seste ötümlüleşme /k/>/g/: <i>kunduracı>gonduracı</i> . Ünlü genişlemesi /u/>/o/: <i>kunduracı>gonduracı</i> .			
tulumbacı (II)	tulumba<İt.	Ökçesi basılarak giyilen ayakkabı.	DS/V:3991
forumcu	forum<Lat.	Kendini bir şey sanan, kendi kendine poz veren, kurumlu, gururlu (kimse).	DS/III:1876

+CIk/CUk (+cık, cik, +cuk, +cük): Genellikle küçültme, sevgi, pekiştirme ifade bildiren adlar türeten işlek bir ektir. Banguoğlu, (2015: 164) “-cik aslında çekim eki olarak adlara ve sıfatlara gelen vurgulu bir küçültme ektir.

Adlarla bu ek aynı zamanda çeşitli adlar yapan verimli bir üretim eki olur.” şeklinde açıklamıştır. DS’de Arapça ve Farsça alıntı sözcüklerden küçültme belirten adlar türetmiştir ve bu adların genellikle hayvan ve bitki adları olduğu görülmektedir. Alıntı sözcüklere +CII eki getirilerek oluşan hayvan ve bitki adları şunlardır: *muratçık* (Ar.), *süleymancık* (Ar.); *tavacık* (II), *tohumcuk* (Far.); *karpuzcuk* (Ar.), *kulecik* (Ar.), *süleymencik* (Ar.); *sepetçik* (Far.), *şalgamcık* (Far.)

hamamcık	hamam<Ar.	Küçük hamam, gusülhane.	DS/III:2263
karpuzcuk	karpuz<Ar.	Düğünçeği.	DS/IV:2668
kınacık	kına<Ar.	Buğday pası mantarının, tahıl bitkilerinin sap ve yapraklarında oluşturduğu pas rengindeki hastalık.	DS/IV:2805
kulecik	kule<Ar.	Kırda yetişen bir çeşit mantar.	DS/IV:2996
maymuncuk (I)	maymun<Ar.	1. Dört tekerlekli arabalarda, ön tekerleğin üzerindeki yastığın üstüne konulan ağaç.	DS/IV:3143
muratçık	murat<Ar.	Baykuş.	DS/IV:3221
süleymancık (I/II)	süleyman<Ar.	Kertenkele. / Tavuk ve benzeri hayvanların yüreği.	DS/V:3709
süleymencik (II)		Kırmızı çiçekli, yumru köklü bir bitki.	DS/V:3710

İleriye doğru benzeşme ile ünlü incilmesi /a/>/e/: *süleymancık*>*süleymencik*.

aynacıklı (I)	ayna<Far.	Yakışıklı.	DS/I:426
hemencük	hemen<Far.	Oyuncak.	DS/III:2337

Ek ünlüsünde yuvarlaklaşma /i/>/ü/: *hemencik*>*hemencük*.

sepetçik	sepet<Far.	Sepet örmeye yarayan bir çeşit bitki ve çubuklar.	DS/V:3586
şalgamcık	şalgam<Far.	Tahıla zarar veren tarla bitkisi.	DS/V:3741
tavacık (I)	tava<Far.	Değirmen çarkının dönmesini sağlayan dolabın tahtasına çakılan demir parçası.	DS/V:3847
tohumcuk	tohum<Far.	Sarı gagalı, kara karga.	DS/V:3947

+CII (+cıl, +cil): İşleklığı az olan eklerden biridir ve alışkanlık, bağımlılık, benzerlik ifade eden ad ve sıfatlar türetir. DS’de Arapça ve Farsça alıntı sözcüklere gelerek alışkanlık belirten sıfatlar türetmiştir. *keyifcıl*>*kefcil*; *hastacıl*, *kincil*, *namazcıl* gibi.

kefcil	keyif<Ar.	Eğlenmeyi seven, yaşamayı bilen.	DS/IV:2719
---------------	-----------	----------------------------------	------------

Hece düşmesi /-yi-/>/Ø/: *keyifcıl*>*kefcil*.

hastacıl	hasta<Far.	Hastalıklı.	DS/III:2300
kincil	kin<Far.	İntikamcı.	DS/IV:2874
namazcıl	namaz<Far.	Sürekli namaz kılan.	DS/IV:3237

+ç: Bağlantı ünlüsü olmayan +ç ekidir ve kullanımı azdır. “Eklendiği sınırlı sayıdaki sözcüğün işlev ve anlam özelliğini güçlendirir. (Eker, 2017: 271). DS’de Doğu kökenli Farsçadan alıntı *köse* sözcüğü ile Batı kökenli Rumcadan alıntı *fırın* sözcüğünde kullanılmıştır.

köseç	köse<Far.	Tüyü kısa bir cins koyun.	DS/IV:2972
fırıç	fırın<Rum.	Fırında kurutulmuş armut.	DS/III:1855
Ünsüz düşmesi /n/>/Ø/: <i>fırınç>fırıç</i> .			

+dak: Ağızlarda görülen ad yapım eklerinden biridir ve kullanımı azdır. DS’de +dak eki, Arapçadan alıntı *akıl* sözcüğünde kullanılmıştır.

akıldak (I)	akıl<Ar.	Aynı akılda olan, kafa dengi.	DS/I:151
--------------------	----------	-------------------------------	----------

+dan: Yazı dilinde ve ağızlarda kullanımı az olan eklerdendir. “Aslında ayrılma hal eki olarak kullanılır. Ek kalıplaşması olayı ile yapım eki görevini alarak kalıcı ad ve sıfat yapar.” (Çelebi, 2019: 162). DS’de Arapçadan alıntı *hamur* ile Farsçadan alıntı *ham* sözcüğünde kullanılmıştır.

hamurdan	hamur<Ar.	Yahudilerin yaptıkları bir çeşit ekmek.	DS/III:2269
hamdan	ham<Far.	Hiç işlenmemiş toprak.	DS/III:2266

+dırık: Genellikle insan ve hayvanlara ilişkin organ adlarına dayalı araç gereç adı yapan ad yapım eklerinden biridir ve genellikle iki heceli ad gövdelerine eklenmektedir. DS’de Arapçadan alıntı *sabun* sözcüğünde kullanılmıştır.

sabındırık	sabun<Ar.	Kağı arabalarında mazının yanmasını önlemek için sürülen bezir yağının, sabun suyunun bulunduğu teneke ya da boynuzdan kap.	DS/VI:4661
Ünlü düzleşmesi /u/>/ı/: <i>sabunduruk>sabındırık</i> .			

+GA (+ga, +ke): İşlekliliği az olan ad yapım eklerinden biridir. DS’de Arapçadan alıntı *davul*, *mısır* ve *nefis* sözcüklerine getirilmiştir ve ad, sıfat görevli sözcükler türetmiştir.

davılga	davul<Ar.	Yaprakları oval olan, meyvesi yenilen bir ağaç.	DS/II:1379
Ünlü düzleşmesi /u/>/ı/: <i>davulga>davılga</i> .			
mısırğa (I)	mısır<Ar.	Mısır unundan yapılan bir çeşit yiyecek, kaçamak.	DS/IV:3191
nefiske	nefis<Ar.	Obur.	DS/IV:3245

+Gan (+gan, +ğan): Yazı dilinde genellikle sayı adlarına gelerek ad yapan bir ektir ve kullanımı azdır. DS’de Doğu kökenli Farsçadan alıntı *bahar* ve Batı kökenli İtalyancadan alıntı *bora* sözcüklerinde kullanılmıştır.

bahargan	bahar<Far.	Güneyde yaz kış, yeşil olan yer, mera.	DS/I:487
-----------------	------------	--	----------

boragan	bora<İt.	Bora, fırtına.	DS/I:737
----------------	----------	----------------	----------

+gin: Yazı dilinde ve ağızlarda kullanımı az olan eklerden biridir. DS'de Arapçadan alıntı *telef* sözcüğü sıfat yapmıştır.

telefgin	telef<Ar.	Savurgan.	DS/VI:4750
-----------------	-----------	-----------	------------

+IrAk (+ırak, +irek): Ağızlarda *+rAk* ekinin ünlü türemesine uğramış biçimdir ve sıfat, zarf görevli sözcükler yapmaktadır. “Eski Anadolu Türkçesinde ve bugünkü Türk lehçelerinin bazılarında consonantla biten tabanlara *-raq, -rek* karşılaştırma ekinin nadir olarak *-raq, irek, -uraq, -ürek* şeklinde de eklendiği görülmektedir.” (Eckmann, 1955: 49). DS'de Arapçadan alıntı *ihıyar, hafif, hain* sözcükleri ve Farsçadan alıntı *sersem* sözcüğünde *+ırak* eki kullanılmış ve ayrıca Arapçadan alıntı *müslim* sözcüğü ile Farsçadan alıntı *+an* ekinden oluşan *müslüman* sözcüğünde de bu ek kullanılmıştır.

ehdiyarırak	ihıyar<Ar.	İhtiyarca, az ihtiyar.	DS/II:1689
--------------------	------------	------------------------	------------

Ünlü genişlemesi /i/>/e/: *ihıyarırak>ehdiyarırak.*
İç seste ötümlüleşme /t/>/d/ değişmesi: *ihıyarırak>ehdiyarırak.*

hafifrek	hafif<Ar.	Hafifçe.	DS/III:2250
-----------------	-----------	----------	-------------

hayınırak	hain<Ar.	Hayince, hain gibi.	DS/III:2317
------------------	----------	---------------------	-------------

İç seste ünsüz türemesi /Ø/>/y/: *hainırak>hayınırak.*

sersemirek	sersem<Far.	Sersemce.	DS/VI:4687
-------------------	-------------	-----------	------------

müslümanırak	müslim<Ar. + -ân<Far.	Müslümanca.	DS/VI:4603
---------------------	--------------------------	-------------	------------

+k: Bağlantı ünlüsü olmayan bir ek olma özelliği gösterir ve DS'de İtalyancadan alıntı *peçe* sözcüğünde kullanılmaktadır.

peçek	peçe<İt.	Yüzü kapatan örtü, peçe.	DS/VI:4643
--------------	----------	--------------------------	------------

+keç: Ağızlarda araç gereç adı ve hayvan adı yapım özelliği gösteren kullanımı az bir ektir. DS'de Farsçadan alıntı *dem* sözcüğünden araç gereç adı yapmıştır.

temkeç	dem<Far.	Çaydanlık.	DS/V:3878
---------------	----------	------------	-----------

Ön seste ötümsüzleşme /d/>/t/: *demkeç>temkeç.*

+la(ğt): Genellikle araç-gereç adı yapan “+lA- eki ile -gI ekinden oluşan birleşik bir ektir.” (Güzel, 2019: 186) Farsçadan alıntı *namaz* sözcüğünden araç-gereç adı yapmıştır.

namazla(ğt)	namaz<Far.	Üstünde namaz kılınan kilim, post vb. şeylerden yapılmış seccade.	DS/VI:4605
--------------------	------------	---	------------

+lar: Aslında çoğulluk bildiren bir çekim ekidir. “Yalnız bu ek bir yandan da gösterdiği çokluk özelliği dolayısıyla sınıf değiştirerek yer yer eklendiği sözlere kurallı özel anlamlar kazandıran yapım ekine dönüşmüştür.” (Korkmaz, 2017: 132). DS’de Farsçadan alıntı *horoz* sözcüğüne gelerek gök bilimi ile ilgili ad yapmıştır.

horozlar	horoz<Far.	Güneyde görülen iki yıldız.	DS/III:2412
-----------------	------------	-----------------------------	-------------

+leyin: Daha çok zarf yapma özelliği olan bir ektir. “Eklendiği kelimeye benzerlik, görelilik veya eşitlik anlamları yükleyen ek Eski Türkçede /+lAyI/ ve /+lAyU/ şeklindedir.” (Küçük, 2016, 207). DS’de Arapçadan alıntı *kırmızı* renk adına gelerek benzerlik belirten bir sıfat yapmıştır.

kırmızıleyin	kırmızı<Ar.	Kırmızısmsı.	DS/IV:2835
---------------------	-------------	--------------	------------

+II/+IU (+lı, +lı, +lu, +lü, +dı, +nı, +rı): Türkçede en işlek kullanılan eklerden biri olup daha çok sıfat yapma özelliği göstermektedir. “Adlardan (bazen de sıfatlardan) ‘sahip olma, üzerinde bulundurma, o özelliği taşıma, ilgili olma, yetkili olma’ anlamlarında sıfatlar türetir.” (Korkmaz, 2017: 133) Ayrıca bu ekin alıntı sözcüklerde de çokça kullanıldığı görülmektedir. DS’de *+II* eki Doğu kökenli ve Batı kökenli sözcüklere gelerek birçok ad ve sıfat türetmiştir.

+II eki alan Doğu kökenli Arapçadan alıntı sözcükler şunlardır (33): *afakan/hafakan, akıl, aman, cin, devlet, fındık, fikir, bak, hamur, harf, hava, heder, heybe, hırs, his, iman, kafâ, kale, kına, kıymet, kul, lezzet, mayasıl, örf, sebep, susam, şan, şerbet, taahhüt, takke, tıfil, zıfir, zihin*. Bu sözcüklerin bazıları birleşik sözcük yapısında *+II* ekini almaktadır. *ağzı havalı, akar akıllı, ala fikirli, balvalıkkulluk, hisli boz, kabahamırlı, kaleli top, maran gafalı, osuruğu cinli* gibi. *+II* eki alan Farsça kökenli sözcükler şunlardır (42): *ambar, armut, astar, bahar, beste, cilve, çop, çifte, çile, çöp, dev, efsun, hane, hara, hay, kayısı, keş, kilim, kilit, köşe, maya, mercimek, mub, mum, mübür, naz, nem, nişan, paça, paba, pazar, perde, peynir, postal, pul, renk, şeker, tabta, tav, yar, zehir, zil*. Bu sözcüklerin bazıları tıpkı Arapçadan alıntı sözcüklerde olduğu gibi birleşik sözcük yapısında *+II* ekini almaktadır. *ağzı astarlı, ağzı keşli, ağzı mübürlü, allı pullu, altdan pazarlı, ana devli, cütteli keçi, gara çileli, kilimli büge, köşeli gelen, mercimekli yağmur, pazarlı gün, seymen baralı*. Batı kökenli alıntı sözcüklerde *+II* eki kullanılan sözcükler ise şunlardır: *anabtar, poyraz, kulp, mayıs, püsür, susta, sünger* (Rum.); *şanjör, pastel* (Fr.); *peçe* (İt.)

afıganlı	hafakan<Ar.	Helecanlı, iç sıkıntısı olan (kimse).	DS/I:71
-----------------	-------------	---------------------------------------	---------

Ön seste ünsüz düşmesi /h/>/Ø/: *hafakanlı>afıganlı*.

İç seste ötümlüleşme /k/>/g/: *hafakanlı>afıganlı*.

Ünlü daralması /a/>/ı/: *hafakanlı>afıganlı*.

İlerleyici ünsüz benzeşmesi: /nl/>/nn/: *hafakanlı>afıganlı*.

ağzı havalı	heva<Ar.	Gururlu, kendini beğenmiş.	DS/I:118
akar akıllı	akıl<Ar.	İradesiz, döneke, duygusuyla hareket eden.	DS/I:139
dedem akıllı		Sersem, bunak, avanak.	DS/II:1398
fırfır akıllı		Sürekli düşünce değiştiren.	DS/VI:4505
fişşik akıllı		Saf, her şeye çabuk inanan.	DS/III:1873
gelgeç akıllı		1. Yarı deli (kimse).	DS/III:1976
kunt akıllı		Bilmiş, akıllı (çocuklar için).	DS/IV:3004
oşoş ahıllı		Kendini ilgilendirmeyen kimseler ve onların işleri ile uğraşan.	DS/VI:4617
uçar akıllı		Unutkan.	DS/VI:4022

Sızıcılışma /k/>/h/: *oşoş akıllı>oşoş ahıllı*.

ala fikirli	fikir<Ar.	Karşı iki düşünce içindeki kimse.	DS/VI:4415
amanlı	aman<Ar.	Meyilli, eğri.	DS/I:237
devletli	devlet<Ar.	Baykuş.	DS/II:1443
findıklı	findık<Ar.	Küçük kareli, yerli dokuma kumaş.	DS/III:1853
gafalı	kafa<Ar.	Akıllı.	DS/III:1891
maran gafalı		Koca kafalı.	DS/IV:3128

Ön seste ötümlüleşme /k/>/g/: *kafalı>gafalı*.

gıymatlı	kıymet<Ar.	Kıymetli.	DS/III:2067
-----------------	------------	-----------	-------------

Ön seste ötümlüleşme /k/>/g/: *kıymetli>gıymatlı*.

İleriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /e/>/a/: *kıymetli>gıymatlı*.

Ek ünlüsünde kalınlaşma /i/>/ı/: *kıymetli>gıymatlı*.

haklı	hak<Ar.	Nişanlı, nikahlı.	DS/III:2255
halvalıkulluk	helva<Ar.	Bir çeşit ekmek.	DS/III:2262

Geriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /e/>/a/: *halvalıkulluk>halvalıkulluk*.

hamurlu	hamur<Ar.	Mayalı hamurdan yapılan ve saç üzerinde pişirilen bir çeşit ekmek.	DS/III:2270
kabahamırlı		Saçta pişirilen mayalı ekmek.	DS/IV:2578

Ünlü düzleşmesi /u/>/ı/: *kabahamurlu>kabahamırlı*.

Ek ünlüsünde düzleşme /u/>/ı/: *kabahamurlu>kabahamırlı*.

harfli	harf<Ar.	Saygılı.	DS/III:2288
hederli	heder<Ar.	Özürlü, kusurlu.	DS/III:2326
hersli	hırs<Ar.	Hırslı.	DS/III:2348

“/h/, /g/, /k/ ünsüzleri yanında ünlü incelməsi” (Karahan, 2018: 112) /ı/>/e/: *hırslı>bersli*.

Ek ünlüsünde incelmə /ı/>/i/: *hırslı>bersli*.

heybeli	heybe<Ar.	Yarısı beyaz, yarısı siyah keçi.	DS/III:2352
hisli boz	his<Ar.	Rengi boz.	DS/III:2389
imanlı	iman<Ar.	Yağlı süt ya da yoğurt (için).	DS/IV:2535
kaleli top	kale<Ar.	Taş kaleye top atarak oynanan bir çocuk oyunu.	DS/IV:2610
kınalı	kına<Ar.	Ahlaksız. / Kırmızı, al.	DS/IV:2806
mayasılı	mayasıl<Ar.	Yerinde oturamayan, oturduğu yerde rahat etmeyen.	DS/IV:3141
nezetli	lezzet<Ar.	Tadı güzel. / Lezzetli.	DS/IV:3250

Sözcük başında akıcı ünsüzler arasında değişme /l/>/n/: *lezzetli>nezetli*.

Ünsüz tekleşmesi /zz/>/z/: *lezzetli>nezetli*.

osuruğu cinli	cin<Ar.	Bağırıp çağırarak hak aramayıp alışkanlık durumuna getiren.	DS/V:3293
örflü	örf<Ar.	1. Saygı uyandıran, sayılan (kimse).	DS/VI:4628
sebebli	sebeb<Ar.	1. Yararlı, faydalı. 2. Uğurlu.	DS/V:3565
eli sebepli		Eli uğurlu, tuttuğu, giriştiği işten iyi sonuç alınan (kimse).	DS/III:1718
Son seste ötümlüleşme /p/>/b/: <i>sebepli>sebebli</i> .			
susamlı (I)	susam<Ar.	Susamı olan.	DS/V:3702
şanlı	şan<Ar.	1. Onurlu, ünlü. 2. Ahlaksız kadın.	DS/V:3744
şerbetli (I)	şerbet<Ar.	1. Yılanın sokmayacağına inanılan büyülü kişi. 2. Kötülüğe bağışıklığı olan.	DS/VI:4725
takkalı (I/II)	takke<Ar.	Uzun gagalı, sarı tüylü bir çeşit kuş. Tepeli, tümsekli.	DS/V:3812
İleriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /e/>/a/: <i>takkeli>takkah</i> . Ek ünlüsünde ünlü kalınlaşması /i/>/ı/: <i>takkeli>takkah</i> .			
tavıtlı mektup	taahhüt<Ar.	Taahhütlü mektup.	DS/V:3849
/h/ ünsüzünün erimesiyle hece kaynaşması ⁸ : <i>taabhütlü>tavıtlı</i> . /h/>/v/değişimi: <i>taabhütlü>tavıtlı</i> . Ünlü düzleşmesi /ü/>/ı/: <i>taabhütlü>tavıtlı</i> . Ek ünlüsünde kalınlaşma /ü/>/u/: <i>taabhütlü>tavıtlı</i> .			
tıfıllı	tıfıl<Ar.	Zayıf.	DS/V:3910
Ünsüz ikizleşmesi /f/>/ff/: <i>tıfıllı>tıfıllı</i> .			
zeyinli	zihin<Ar.	Akıllı.	DS/VI:4365
Ünlü genişlemesi /i/>/e/: <i>zihlinli>zeyinli</i> . İç seste akıcılaşma /h/>/y/: <i>zihlinli>zeyinli</i> .			
zifirli	zifır<Ar.	1. Etlı, yağlı, canlı. 2. Varsıl.	DS/VI:4387
ağzı astarlı	astar<Far.	Ağzı sıcağa dayanıklı.	DS/I:117
ağzı keşli	keş<Far.	1. Yerli yersiz konuşan, tatsız lâflar eden, can sıkıcı şeyler söyleyen (kimse).	DS/I:119
ağzı mühürlü	mühür<Far.	1. Alt dudağında, kendi renginden başka renkte işaret olan hayvan.	DS/I:119

⁸ Küçük, M. (2013). *Anadolu Ağızlarındaki Doğu Kökenli Sözcüklerin Ses Bilgisi Açısından Görünümleri -Ünsüzler-*. s. 63.

ambarlı	ambar<Far.	Ova.	DS/I:238
ana devli	dev<Far.	Hasta, rahatsız, hasta mizaç.	DS/I:247
armutlu	armut<Far.	Pekmez ve armuttan yapılan bir çeşit reçel.	DS/I:329
avınlı	efsun<Far.	Afsunlanmış kimse.	DS/I:392
<p>İç seste ötümlüleşme /f/>/v/: <i>efsunlu>avınlı</i>. Ünlü kalınlaşması /e/>/a/: <i>efsunlu>avınlı</i>. Ünlü düzleşmesi /u/>/ı/: <i>efsunlu>avınlı</i>. Ek ünlüsünde düzleşme /u/>/ı/: <i>efsunlu>avınlı</i>.</p>			
aynalı (III)	ayna<Far.	Cam bilye.	DS/I:427
bahalı	paha<Far.	Pahalı.	DS/I:487
<p>Ön seste ötümlüleşme /p/>/b/: <i>pahalı>bahalı</i>.</p>			
baharlı	bahar<Far.	Tadımında acılık bulunan.	DS/I:487
bedreli	perde<Far.	Lekeli, perdeli (göz için kullanılır).	DS/I:596
<p>Ön seste ötümlüleşme /p/>/b/: <i>perdeli>bedreli</i>. Yakın ünsüzler arasında göçüşme /rd/>/dr/: <i>perdeli>bedreli</i>.</p>			
besteli	beste<Far.	Lekeli, benekli.	DS/I:641
cilveli	cilve<Far.	Gözü açık kimse.	DS/II:968
coplu	cop<Far.	Ucu topuzlu kalın değnek.	DS/VI:4475
çifteli	çifte<Far.	Uğursuz.	DS/II:1205
citteli keçi		Gelincik çiçeği.	DS/II:987
<p>Ön seste ötümlüleşme /ç/>/c/ değişmesi: <i>çifteli>citteli</i>. Gerileyici ünsüz benzeşmesi /ft/>/tt/: <i>çifteli>citteli</i>.</p>			
çöplü	çöp<Far.	Bir çeşit kilim.	DS/II:1290
gara çileli	çile<Far.	Hayatı üzüntüler içinde geçen kimse.	DS/III:1917
haneli	hane<Far.	Çinicilikte kutu kutu ayrılmış süsler.	DS/III:2272
huylu	huy<Far.	Kötü huylu, aksi (çoğunlukla hayvan için).	DS/VI:4522
ışanlı	nişan<Far.	1. Nişanlı.	DS/IV:2495
nişanlı		Nişanlı. / Nişanlı, erkek yavuklu.	DS/IV:3253
<p>Ön seste ünsüz düşmesi /n/>/Ø/: <i>nişanlı>ışanlı</i>. Ünlü kalınlaşması /i/>/ı/: <i>nişanlı>ışanlı</i>. İlerleyici ünsüz benzeşmesi /nl/</nn/: <i>nişanlı>nişanlı</i>.</p>			
kaysılı aş	kayı<Far.	Nohut, fasulye, yarma ve kayısıyla yapılan bir çeşit yemek.	DS/IV:2709
<p>Ünlü düşmesi /ı/>/Ø/: <i>kaysılı>kaysılı</i>.</p>			

kilimli büge	kilim<Far.	Boz renkli, uzun gagalı, çulluğa benzeyen bir kuş.	DS/IV:2872
kilitli (III)	kilit<Far.	Çok sert ve taşlı toprak.	DS/IV:2872
köşeli gelen	köşe<Far.	Köşeli gibi, köşelice.	DS/IV:2981
lemli	nem<Far.	Nemli.	DS/IV:3073
Sözcük başında akıcı ünsüzler arasında değişme /n/>/l/: <i>nemli>lemli</i> .			
mayalı (I)	maya<Far.	Özlu ve gübreli (toprak için).	DS/IV:3140
mercimekli yağmur	mercimek <Far.	Mercimek gibi taneli yağın yağmur.	DS/IV:3167
mıhlı (IV)	mıh<Far.	Çivili.	DS/IV:3182
mumlu	mum<Far.	Çocukların altına konulan muşamba.	DS/IV:3220
nazdı	naz<Far.	Nazlı.	DS/VI:4606
Ekte /n/>/d/ değişimi: <i>nazlı>nazdı</i> .			
paçalı	paça<Far.	Bir çeşit giysi.	DS/VI:4634
pazarlı gün altdan bazarlı	pazar<Far.	Pazar kurulan gün. Sinsi, ikiyüzlü.	DS/VI:4643 DS/I:230
Ön seste ötümlüleşme /p/>/b/: <i>pazarlı>bazarlı</i> .			
piynirli	peynir<Far.	İçine yumurta, maydanoz, yağ, peynir konulup kıyıları bükülerek pişirilen bir çeşit ekmek.	DS/V:3466
Geriye doğru benzeşme ile ünlü daralması /e/>/i/: <i>peynirli>piynirli</i> .			
postallı	postal<Far.	Bileklerinde beyazlık olan at.	DS/V:3474
pullu (I)	pul<Far.	Çevresi ve üstü sırmayla, pulla işlenmiş, kırmızı, kadın başörtüsü.	DS/V:3487
allı pullu		Mayıs böceği, gelin böceği.	DS/I:225
renkli	renk<Far.	Çeşitli. / Renkli.	DS/V:3508
seymen haralı	hare<Far.	Üstün tutulan büyük bir çeşit çuval.	DS/V:3600
Son seste kalınlaşma /e/>/a/: <i>hareli>baralı</i> .			
şekerlirek	şeker<Far.	Şekeri biraz çok.	DS/V:3759
tahtalı (I)	tahta<Far.	1.Üstüne şilte serilerek yatmaya ya da oturmaya yarayan bir çeşit tahta karyola, kerevet.	DS/VI:4734
tavlı	tav<Far.	İstekli.	DS/V:3849
yallım	yar<Far.	Yar, uçurum.	DS/VI:4150
Akıcı ünsüzler arasında değişme /r/>/l/: <i>yarlım>yallım</i> .			

zehirri	zehir<Far.	Zehirli.	DS/VI:4358
İlerleyici ünsüz benzeşmesi /r/ > /rr/: <i>zehirli</i> > <i>zehirri</i> .			
zilli (I)	zil<Far.	Oynak, adı kötüye çıkmış.	DS/VI:4840
anahtarlı	anahtar<Rum.	Burnundaki beyaz leke çene altına kadar inen at.	DS/I:249
foyrızlı	poyraz<Rum.	Kaba saba insan.	DS/III:1878
Sözcük başında sızıcılaşma /p/ > /f/: <i>poyrazlı</i> > <i>foyrızlı</i> .			
kuplu	kulp<Rum.	Kulplu, büyük kazan.	DS/VI:4574
İç seste ünsüz düşmesi /l/ > /Ø/: <i>kuplu</i> > <i>kuplu</i> .			
mayışlı	mayıs<Rum.	Pis, kirli (kimse).	DS/VI:4590
püsürlü	püsür<Rum.	1. Karışık, dolaşık (saç, ip, iplik vb. şeyler).	DS/V:3504
sustalı	susta<Rum.	Kıvrak yürüyen.	DS/V:3703
süngerli	sünger<Rum.	Süngerle döşenmiş veya süngerden yapılmış olan.	DS/V:3717
carcurlu	şarjör<Fr.	Otomatik, ileri geri hareketli (tabanca).	DS/II:861
/ş/ > /c/ değişimi: <i>şarjörlü</i> > <i>carcurlu</i> .			
/j/ > /c/ değişimi ⁹ : <i>şarjörlü</i> > <i>carcurlu</i> .			
Sözcük sonunda ünlü daralması /ö/ > /u/: <i>şarjörlü</i> > <i>carcurlu</i> .			
Ek ünlüsünde kahnlaşma /ö/ > /u/: <i>şarjörlü</i> > <i>carcurlu</i> .			
pastelli	pastel<Fr.	Pekmezle undan yapılan bir çeşit tatlı.	DS/V:3407
peçeli	peçe<İt.	Yüzünü örtmek için peçe takmış olan.	DS/V:3421

+IIk/+IUk: (+lğ, +lğh, +lık, +lik, +luğ, +luk, +lük, +nık, +rığ, +riyh): *-IIk/IUk* eki, Türkçede geçmişten bu yana en sık kullanılan eklerden biri olup addan ad yapma özelliği taşımaktadır. “-lık, genel olarak isimlerden ve sıfatlardan soyut ve somut isimler türetmeye yarar.” (Zülfikar, 2011: 110) Daha çok yer, meslek, alet ve topluluk adı yapan ekin ayrıca alıntı sözcüklere de gelerek yeni sözcükler yapma özelliği vardır. DS’de genellikle Doğu kökenli Arapça ve Farsça alıntı sözcüklerde kullanılan ekin, Soğdça *kent* ve Çince *çay* sözcüğünde de kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Arapça kökenli sözcüklerdeki eklerin yerini alarak sözcüklerin Türkçeleştirilmesine katkı sağlamıştır. “Arapça *-ıyyat* > *-iyet* birleşik ekiyle kurulmuş *bakimiyet*, *insaniyet*, *milliyet* gibi soyut adlarla, *-i* nispet ekli şekli *dünyevî*, *rubâî* gibi sıfatların ve dilimize Arapçanın kalıplarıyla girmiş diğer bir kısım sözlerin Türkçeleştirilmesinde *+IIk/ +IUk* soyut ad türetme ekinden yararlanmış ve bu yolla epey söz kazanılmıştır. (Korkmaz, 2017: 136). *-IIk/IUk* eki az sayıda Batı kökenli Rumcadan alıntı sözcüklere de gelerek adlar türetmiştir.

⁹ Farsça ve Fransızcada olduğu halde Türkçede bulunmayan /j/ sesi, bu dillerden alınma sözcüklerin Türkçede söylenişleri sırasında - özellikle halk dilinde ve ağızlarında /c/ye döner (candarma, caket, cilet, cimlastik gibi.) (Aksan, 2020: 30)

+IIk eki alan Doğu kökenli Arapçadan alıntı sözcükler şunlardır (35): *aciz, adem, ahiret, avrat, ayar, ayıp, bakla, cep, cuma, hamur, harç, hazır, kadı, kafa, kavaf, kına, mezar, nazar, nefes, rezil, sabah, sabur, selam, sene, seyir, sünnet, şamata, şerbet, tandır, tas, tecavüz, tesbih, türbe, zifir, ziyaret*. +IIk eki alan Doğu kökenli Farsçadan alıntı sözcükler şunlardır (23): *abdest, avare, ayna, azat, çift, çoban, çöp, dost, kenar, kin, kireç, maya, namaz, pabuç, paça, paba, palan, pamuk, para, pazar, rüzgâr, tane, usta*. Batı kökenli Rumcadan alıntı sözcüklerde +IIk eki kullanılan sözcükler ise şöyledir: *fırın, fol, kiremit, püsür, semer*.

acızlıh	aciz<Ar.	Bıkkınlık, usanç.	DS/I:54
İleriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /i/ > /ı/: <i>acizlik</i> > <i>acızlıh</i> . Ek ünlüsünde kalınlaşma /i/ > /ı/: <i>acizlik</i> > <i>acızlıh</i> . Ekte sızıcılaşma /k/ > /h/: <i>acizlik</i> > <i>acızlıh</i> .			
adamılık (I/II)	adem<Ar.	Bağ belleme günlük ölçüsü, bir adamın bir günde belleyebileceği yer. / İyilik, insanîyet.	DS/I:63
Ünlü türemesi Ø>ı: <i>adamlık</i> > <i>adamılık</i> .			
ağız kavafılığı çene gavaflığı	kavaf<Ar.	Gevezelik.	DS/I:97
Gevezelik.			DS/II:1136
Ön seste ötümlüleşme /k/ > /g/: <i>kavaflık</i> > <i>gavaflık</i> . Ekte ötümlüleşme /k/ > /ğ/: <i>kavaflık</i> > <i>gavaflığı</i> .			
ahretlik	ahiret<Ar.	Kendinden geçmiş adam.	DS/I:134
aratlık		Dost, arkadaş, ahretlik.	DS/I:300
eḫretlik		Kardeş gibi tutulan kimse.	DS/III:1690
Sözcük içinde ünlü düşmesi /i/ > /Ø/: <i>ahiretlik</i> > <i>ahretlik</i> . Hece düşmesi /-hi-/ > /Ø/: <i>ahiretlik</i> > <i>aratlık</i> . Ünlü kalınlaşması /e/ > /a/: <i>ahiretlik</i> > <i>aratlık</i> . “/h/, /g/, /k/ ünsüzleri yanında ünlü incelməsi” (Karahan, 2018: 112) /a/ > /e/: <i>ahiretlik</i> > <i>ehretlik</i> . Ünlü düşmesi /i/ < /Ø/: <i>ahiretlik</i> > <i>ehretlik</i> .			
arafalık	arefe<Ar.	Çocukların dinî bayramların bir gün evvel evlerden topladıkları çerez.	DS/I:293
İleriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /e/ > /a/: <i>arefelik</i> > <i>arafalık</i> . Ek ünlüsünde kalınlaşma /i/ > /ı/: <i>arefelik</i> > <i>arafalık</i> .			
avratlık	avrat<Ar.	İyi ev kadınlığı.	DS/I:391
ayarlık	ayar<Ar.	Tembellik.	DS/I:408
ayıplık	ayıp<Ar.	Haya, utanma.	DS/I:420
baklalık	bakla<Ar.	Fasulye tarlası.	DS/I:495
bigadılık yol	kadı<Ar.	Bir kadıya iş düştüğünde, danışmak için alınacak iki üç saatlik yol.	DS/I:688
Ön seste ötümlüleşme /k/ > /g/: <i>bikadılık</i> > <i>bigadılık</i> .			

ceblık	cep<Ar.	Kadınların beline bağladıkları yedek cep.	DS/II:872
Son seste ötümlüleşme /p/ > /b/: <i>ceplık</i> > <i>ceblık</i> .			
cümalık	cuma<Ar.	Eski sübyan okullarında okuyan öğrencilerin cuma tatilinden sonraki gün hocalarına götürdükleri armağan.	DS/II:1026
Ön ünsüzler (ç,c,s,ş,z) yanında ünlü incilmesi /u/ > /ü/: <i>cumalık</i> > <i>cümalık</i> . Ek ünlüsünde incelleme /ı/ > /i/: <i>cumalık</i> > <i>cümalık</i> .			
gınalık	kına<Ar.	Kırmızı.	DS/III:2046
Ön seste ötümlüleşme /k/ > /g/: <i>kınalık</i> > <i>gınalık</i> . Ek ünlüsünde incelleme /ı/ > /i/: <i>kınalık</i> > <i>gınalık</i> .			
hamıllık	hamur<Ar.	Hamur mayası.	DS/III:2267
Ünlü düzleşmesi /u/ > /ı/: <i>hamurluk</i> > <i>hamıllık</i> . Gerileyici ünsüz benzeşmesi /r/ > /l/: <i>hamurluk</i> > <i>hamıllık</i> . Ek ünlüsünde düzleşme /u/ > /ı/: <i>hamurluk</i> > <i>hamıllık</i> .			
hazırırh	hazır<Ar.	Hazırlık.	DS/III:2323
İlerleyici ses benzeşmesi /r/ > /rr/: <i>hazırlık</i> > <i>hazırırh</i> . Ek ünsüzünde sızıcılışma /k/ > /h/: <i>hazırlık</i> > <i>hazırırh</i> .			
irezillik çek-	rezil<Ar.	Sıkıntı, eziyet çekmek.	DS/IV:2550
Sözcük başında ünlü türemesi /Ø/ > /i/: <i>rezillik</i> > <i>irezillik</i> .			
kafalık (I)	kafa<Ar.	En büyük bilye.	DS/IV:2593
mazelık	mezar<Ar.	Mezarlık.	DS/IV:3143
Son seste ünsüz düşmesi /r/ > /Ø/: <i>mezarlık</i> > <i>mazelık</i> . İkili ünlü göçüşmesi (Ersöz, 2018: 2193) /a/ > /e/ -- /e/ > /a/: <i>mezarlık</i> > <i>mazelık</i> .			
neferlık	nefer<Ar.	Büyük yapraklı, tadı buruk bir ot.	DS/IV:3244
nezerrıyh	nazar<Ar.	Nazarlık.	DS/VI:4607
Kalın sıradan ince sıraya geçilmesi /a/ > /e/: <i>nazarlık</i> > <i>nezerrıyh</i> . İlerleyici ünsüz benzeşmesi /r/ > /tr/: <i>nazarlık</i> > <i>nezerrıyh</i> . Ek ünsüzünde /k/ > /yh/ değişimi: <i>nazarlık</i> > <i>nezerrıyh</i> .			
harşlıh	harç<Ar.	Harçlık.	DS/III:2295
Son seste sızıcılışma /ç/ > /ş/: <i>harçlık</i> > <i>harşlıh</i> . Ek ünsüzünde sızıcılışma /k/ > /h/: <i>harçlık</i> > <i>harşlıh</i> .			

sabahlık	sabah<Ar.	Sabahleyin ilk görülen kimse.	DS/V:3509
selamlık	selam<Ar.	Tüm kirişlerin altına konan evin ön duvarındaki uzun, ince kiriş.	DS/V:3575
senelik	sene<Ar.	Kıra.	DS/VI:4685
sevurluk	sahur<Ar.	Ramazan ayında sabaha yakın yenen yemek, sahur.	DS/V:3596
Ünlü incilmesi /a/>/e/: <i>saburluk>sevurluk.</i> İç seste sızıcı ünsüzler arasında değişme /h/>/v/: <i>saburluk>sevurluk.</i>			
seyirlik	seyir<Ar.	Seyir için olan.	DS/VI:4688
sünetlik	sünnet<Ar.	Sünnet olan çocuğa verilen armağan.	DS/V:3717
Ünsüz tekleşmesi /nn/>/n/: <i>sünnetlik>sünetlik.</i>			
şamatalıh	şamata<Ar.	Gevezelik.	DS/VI:4721
Ek ünsüzünde sızıcılışma /k/>/h/: <i>şamatalık>şamatalıh.</i>			
şerbetlik (I)	şerbet<Ar.	Şerbet yapmaya yarayan veya şerbet yapmak için ayrılmış olan.	DS/VI:4725
tandırık (I)	tandır<Ar.	1. Tandır yakarken, ekmek yaparken giyilen önlük.	DS/V:3821
taslık	tas<Ar.	Sergen, raf.	DS/V:3840
tecavuzluk	tecavuz<Ar.	Haylazlık, yaramazlık.	DS/V:3858
İleriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /ü/</u/: <i>tecavüzlük>tecavuzluk.</i>			
tesbihlik	tesbih<Ar.	Ayıfındığı ağacı.	DS/V:3898
türbelik	türbe<Ar.	Mezarlık.	DS/V:4015
zifirlik	zifır<Ar.	Tütün işçilerinin giydiği önlük.	DS/VI:4387
ziyaratlık	ziyaret<Ar.	Bayram namazından sonra, mezarlıkta helva yenilen yer.	DS/VI:4393
İleriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /e/</a/: <i>ziyaretlik>ziyaratlık.</i> Ek ünlüsünde kalınlaşma /i/>/ı/: <i>ziyaretlik>ziyaratlık.</i>			
abdasklık	āb+dest<Far.	Palto, gocuk.	DS/I:16
Son seste ünsüz düşmesi /t/>/Ø/: <i>abdestlik>abdasklık.</i> İleriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması: <i>abdestlik>abdasklık.</i> Ek ünlüsünde kalınlaşma /i/>/ı/: <i>abdestlik>abdasklık.</i>			
alayı bazarlık	pazar<Far.	Toptan pazarlık.	DS/I:204

bazarlığı bişir- peygamber pazarlığı		Alışverişte anlaşma yapmak (daha çok cinsî anlaşmalarda). Ölçüsüz, tartısız yapılan pazarlık.	DS/I:586 DS/V:3440
Ön sestte ötümlüleşme /p/ > /b/: <i>pazarlık > bazarlık</i> .			
avaralık (I)	avare<Far.	İşsizlik.	DS/I:377
İleriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /e/ > /a/: <i>avarelik > avaralık</i> . Ek ünlüsünde kalınlaşma /i/ > /ı/: <i>avarelik > avaralık</i> .			
aynalık	ayna<Far.	1. Eskiden ev duvarlarında ayna asmak ya da oturtmak için hazırlanan özel yer.	DS/I:427
azadlığ	azat<Far.	Camide okuyan küçük çocukların tatil günleri için mollaya verdikleri para.	DS/I:434
Son sestte ötümlüleşme /t/ > /d/: <i>azatlık > azadlığ</i> . Ekte ötümlüleşme /k/ > /ğ/: <i>azatlık > azadlığ</i> .			
bahalığ	paha<Far.	Pahalılık.	DS/I:487
Ön sestte ötümlüleşme /p/ > /b/: <i>pahalık > bahalığ</i> . Ekte ötümlüleşme /k/ > /ğ/: <i>pahalık > bahalığ</i> .			
bi dostluk	dost<Far.	Bir dost ağırlayacak ölçüde.	DS/VI:4461
Son sestte ünsüz düşmesi /t/ > /Ø/: <i>dostluk > dostluk</i> .			
çobancalık	çoban<Far.	2. Çobanın yıllık ücretinden başka, çoban için ekilen buğday vb.	DS/II:1253
çölpük	çöp<Far.	Çöplük.	DS/II:1284
Yakın ünsüzler arasında göçüşme /pl/ > /lp/: <i>çöplük > çölpük</i> .			
çütlük	çift<Far.	Çiftlik.	DS/II:1309
Ünlü yuvarlaklaşması /i/ > /ü/: <i>çiftlik > çütlük</i> . Ünsüz düşmesi /f/ > /Ø/: <i>çiftlik > çütlük</i> . Ek ünlüsünde yuvarlaklaşma /i/ > /ü/: <i>çiftlik > çütlük</i> .			
kenarlık	kenar<Far.	Çember.	DS/IV:2742
kinlik	kin<Far.	Ocak kenarı.	DS/IV:2874
kireçlik	kireç<Far.	Derileri kireçlemek için açılan kuyular.	DS/IV:2877
mayalık (II)	maya<Far.	Maya konulan kutu.	DS/VI:4590
namazlık (I)	namaz<Far.	Üstünde namaz kılınan kilim, post vb. şeylerden yapılmış seccade.	DS/IV:3238
pabucluk	pabuç<Far.	Ayakkabı yapılacak deri ve kösele.	DS/VI:4634
Son sestte ötümlüleşme /ç/ > /c/: <i>pabuçluk > pabuçluk</i> .			

paçalık	paça<Far.	Gelinin paça günü giydiği giysi.	DS/V:3378
palanlık	palan<Far.	Süpürge otuyla kaplı tarla.	DS/V:3385
pamıklık	pamuk<Far.	İpek böceklerine yedirilen, güzel kokulu bir dağ bitkisi.	DS/V:3390
Ünlü düzleşmesi /u/>/ı/: <i>pamukluk>pamıklık.</i> Ek ünlüsünde düzleşme /u/>/ı/: <i>pamukluk>pamıklık.</i>			
paralık	para<Far.	Bahçivancılıkta taneyle satılan sebze.	DS/V:3396
rüzgârlık	rüzgar<Far.	Geminin dengesini sağlayan direk.	DS/V:3508
tenelik	tane<Far.	Bulgur.	DS/V:3880
Geriye doğru benzeşme ile ünlü incilmesi /a/>/e/: <i>tanelik>tenelik.</i>			
ustalık	üstat<Far.	Kurnazlık, düzensizlik.	DS/VI:4045
kentlik	kent<Soğd.	Uygarlık.	DS/IV:2745
çaynık	çay<Çin.	Çaydanlık.	DS/VI:4478
Ek ünsüzünde akıcı ünsüzler arasında değişme /l/>/n/: <i>çaylık>çaynık.</i>			
fırnılık	fırın<Rum.	Mutfak.	DS/III:1855
folluḡ	fol<Rum.	Tavukların yumurtlaması için hazırlanmış yer. Tavuğun yumurtladığı yer, folluk.	DS/III:1875
holluk		Folluk.	DS/VI:4521
olluk (I)			DS/V:3280
Ek ünsüzünde sızıcılışma /k/>/ḡ/: <i>folluk>folluḡ.</i> Sözcük başında sızıcı ünsüzler arasında değişme /f/>/h/: <i>folluk>holluk.</i> Sözcük başında ünsüz düşmesi /f/>/Ø/: <i>folluk>olluk.</i>			
kiremitlik	kiremit<Rum.	Dam.	DS/IV:2877
püsürlük	püsür<Rum.	Tembellik.	DS/V:3505
semerlik	semer<Rum.	Dört yaşında eşek.	DS/V:3581

+m: Ağızlarda addan ad yapım özeliği gösteren bağlantı ünlüsü kullanılmayan bir ektir. DS'de Farsçadan alıntı *tane* sözcüğüne gelerek sözcük türetmiştir.

denem	tane<Far.	Parça, kısım.	DS/II:1422
Ön seste ötümlüleşme /t/>/d/: <i>tanem>denem.</i> Geriye doğru benzeşme ile ünlü incilmesi /a/>/e/: <i>tanem>denem.</i>			

+mA (+ma, +me): Genellikle fiilden ad yapım görevli kullanılan ekin ağızlarda ek kalıplaşması olayına uğrayarak az da olsa addan ad yapan örnekleri bulunmaktadır. +mA ekinin Arapçadan alıntı *meşale* ve Farsçadan alıntı *mesele* sözcüklerinde kullanımı mevcuttur.

maşalama	meşale<Ar.	Meşale.	DS/VI:4589
Geriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /e/>/a/: <i>meşaleme</i> > <i>maşalama</i> .			
meseleme	mesele<Ar.	1. Sorun. / 2. Olay.	DS/IV:3172

+maç: Yazı dilinde *dilmaç* ve *sığırmaç* gibi birkaç sözcüğün yapımında kullanılan ve addan ad yapan +maç ekinin ağızlarda da kullanımı azdır. DS'de +maç eki, Doğu kökenli Arapçadan alıntı *halka* ve Farsçadan alıntı *tahta* sözcüklerinde kullanılmaktadır.

halkamaç	halka<Ar.	Eğri, bükük.	DS/III:2261
tahtamaç	tahta<Far.	Kanepe minderi.	DS/V:3806

+mal: +mal eki, ağızlara özgü birkaç sözcük türetiminde kullanılan bir ektir. Farsçadan alıntı *hafta* sözcüğüne gelerek sözcük türetmiştir.

haftamal	hafta<Far.	İlkbaharda kısa bir süre akan pınar.	DS/III:2251
-----------------	------------	--------------------------------------	-------------

+man: +man addan ad yapım eki, yazı dilinde ve ağızlarda sözcüğe benzerlik anlamı katan bir ektir. DS'de Arapçadan alıntı *ahdî* sözcüğüne getirilerek sözcük türetmiştir.

ahdıman	ahdî<Ar.	Öç.	DS/I:129
----------------	----------	-----	----------

+mbeç: Benzerlik bildiren +m morfemi ile +baç ekinin birleşmesiyle oluşmuş bir ektir. “+bAç ekinin başındaki ‘b-’ aslında ‘m-’ biçimindedir (Hatipoğlu, 1981: 35) ve benzeşmezlik kuralı ile +maç ekinin +baç şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Sadece Farsçadan alıntı *tahta* sözcüğünde kullanılmıştır.

tahtambeç	tahta<Far.	Tahta karyola, kerevet.	DS/VI:4735
------------------	------------	-------------------------	------------

+muk: +muk eki, ağızlarda genellikle küçültme ve benzerlik bildiren parça anlamlı adlar ile sıfat görevli sözcükler türetmektedir. DS'de Arapçadan alıntı *azar* sözcüğünde de kullanılmıştır.

azarmuk	azar<Far.	Azar.	DS/VI:4438
----------------	-----------	-------	------------

+rak: Benzerlik, küçültme bildiren +rak ekinin azlık-çokluk ifade eden karşılaştırma görevi de bulunmaktadır. DS'de Arapça kökenli *budala* ve *fazla*, Farsça kökenli *hasta* sözcüklerinde kullanılmıştır.

budalarak	budala<Ar.	Budalaca, az budala.	DS/I:778
fazlarak	fazla<Ar.	Fazlaca, biraz fazla.	DS/III:1840
hastarak	hasta<Far.	Biraz hasta.	DS/III:2300

+salık: Birden fazla ekin kaynaşmasıyla oluşmuş, genellikle araç gereç adı yapan bir ektir. “+sA ve +IIk eklerinin birleşmesi ile oluşmuştur. +sA ekinin araç yapma işlevi köreldiği için ek yığılması ile bu yapı ortaya çıkmıştır. Ekin ilk unsurunun +sAk olduğu da düşünülebilir.” (Güzel, 2019: 270) DS’de Farsça *çoban* sözcüğüne gelerek ad yapmıştır. Bu sözcüğe gelen ekin *c>s* değişimine uğraması sonucu sözcüğün *çobansalık* şeklinde kullanılması daha olası görünmektedir.

çobansalık [çobancalık]	çoban<Far.	1. Çoban hakkı, çoban bahşişi.	DS/II:1255
-----------------------------------	------------	--------------------------------	------------

+sı: Benzerlik, yakınlık ifade eden birleşik bir ektir. “Eski Türkçedeki addan fiil türeten +sI- ekiyle fiilden ad türeten -g ekinin kaynaşmasından oluşan +sIg birleşik ekinin tarihî gelişme sürecinden geçmiş kalıntısı durumunda bir ektir.” (Korkmaz, 2017: 140) DS’de Arapça *avrat* ve *zayıf* sözcüklerinden benzerlik bildiren sözcükler türetmiştir.

avratsı	avrat<Ar.	Kadınlığa özenen kız.	DS/I:391
zayıfsı	zayıf<Ar.	Zayıfça.	DS/VI:4356

+suk: +sI- addan fiil eki yapım eki ile -k fiilden ad yapım ekinin kaynaşmasıyla oluşmuş kullanımı az olan bir ektir ve benzerlik bildiren ad ve sıfat görevli sözcükler türetmektedir. DS’de Farçadan alıntı *huy* sözcüğünden sıfat türetmiştir.

huysuk	huy<Far.	Huysuz, ahlâksız.	DS/III:2447
---------------	----------	-------------------	-------------

+sıl: +sI addan fiil yapım eki ile +/ fiilden ad yapım ekinin kaynaşmasıyla oluşmuş bir ektir. DS’de Farsçadan alıntı *tav* sözcüğünde kullanılmıştır.

tavsıl	tav<Far.	Abartı.	DS/VI:4745
---------------	----------	---------	------------

+sIz/+sUz: (+sız, +siz, +suz): Yazı dilinde ve ağızlarda sık kullanılan eklerden biri olan +sIz/+sUz eki, herhangi bir şeyin yokluğunu bildiren sıfatlar türetmektedir. “... -sIz eki, Türkçeleştirme çalışmaları sırasında Farsça *bî*, *na* ve Arapça *bîlâ-*, *gayri-*, *adem-*, *lâ-*, *-î* gibi ek ve ön edatların karşılığı olarak kullanılmıştır.” (Zülfikar, 2011: 141) Ayrıca DS’de Doğu kökenli Arapça ve Farsçadan alıntı sözcüklere gelerek sözcük türettikleri görülmektedir. DS’de +sIz ekinin kullanıldığı Arapça sözcükler şunlardır: *aman*, *ar*, *asıl*, *ayar*, *devam*, *din*, *hamur*, *bayat*, *heder*, *heybet*, *iman*, *lezzet*, *madde*, *sahip*, *seyir*, *surat*, *şekil*, *vakit*, *zihin*. Farsçadan alıntı sözcükler ise *abdest*, *ahır*, *ayna*, *çile*, *dem*, *fabuç* ve *tabta* sözcükleridir.

amansız	aman<Ar.	Halden anlamaz, zalim.	DS/I:237
asısız	asıl<Ar.	1. Asılsız.	DS/I:343

Son seste ünsüz düşmesi /l/>/Ø/: *asılsız>asısız*.

ayarsız	ayar<Ar.	1. Deli, şuursuz.	DS/I:408
devamsız	devam<Ar.	Çok ve münasebetsizce konuşan, dik sözlü (kimse).	DS/II:1440
dinsiz	din<Ar.	Yağsız, kupkuru.	DS/II:1509

hamırsız	hamur<Ar.	1. Mısır unundan yapılan mayasız ekmek.	DS/III:2267
hamursuz		1. Mayasız hamurdan yapılan yuvarlak çörek, ekmek.	DS/III:2270
Ünlü düzleşmesi /u/>/ı/: <i>hamursuz>hamırsız</i> , Ek ünlüsünde ünlü düzleşmesi /u/>/ı/: <i>hamursuz>hamırsız</i> .			
hayatsız	hayat<Ar.	Kavgacı, terbiyesiz (kimse).	DS/III:2316
haybatsız	heybet<Ar.	1. Sevimsiz (kimse). / 2. Terbiyesiz (kimse).	DS/III:2316
İnce sıradan kalın sıraya geçilmesi /e/>/a/: <i>heybatsız >haybatsız</i> .			
hedersiz	heder<Ar.	Utanmaz, düşüncesiz.	DS/III:2326
imansız	iman<Ar.	Yağı alınmış süt ya da yoğurt (için).	DS/IV:2535
irsiz	ar<Ar.	1. Arsız. / 2. Edepsiz.	DS/IV:2554
Ünlü incilmesi /a/>/i/: <i>arsız>irsiz</i> , Ek ünlüsünde incilme /ı/>/i/: <i>arsız>irsiz</i> .			
lezletsiz	lezzet<Ar.	Tatsız.	DS/IV:3076
Benzeşmezlik /zz/>/zl/: <i>lezzetsiz>lezletsiz</i> .			
manisiz	mani<Ar.	Gelişigüzel, mantıksız (konuşma için).	DS/IV:3124
maddesiz	madde<Ar.		
saapsız	sahip<Ar.	Yalnız, tek başına, kimsesiz.	DS/VI:4661
İç seste ünsüz düşmesi /h/>/Ø/: <i>sahipsiz>saapsız</i> , İleriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /i/>/a/: <i>sahipsiz>saapsız</i> , Ek ünlüsünde kalınlaşma /i/>/ı/: <i>sahipsiz>saapsız</i> .			
seyirsiz	seyir<Ar.	Görmek istenilmeyen kimse.	DS/V:3598
sugatsız	suret<Ar.	1. Somurtkan, suratsız.	DS/VI:4709
/r/>/g/ değişimi: <i>suratsız>sugatsız</i> .			
şıkılsız	şekil<Ar.	1. Eğitimsiz. / 2. Biçimsiz giyimli.	DS/V:3768
Ünlü daralması /e/>/ı/: <i>şekilsiz>şıkılsız</i> , Ünlü kalınlaşması /i/>/ı/: <i>şekilsiz>şıkılsız</i> , Ek ünlüsünde kalınlaşma /i/>/ı/: <i>şekilsiz>şıkılsız</i> .			
vahıtsız (I)	vakit<Ar.	1. Hasta. 2. Yoksul.	DS/VI:4803
İç seste sızıcılaşma /k/>/h/: <i>vakitsiz>vahıtsız</i> , İleriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /i/>/ı/: <i>vakitsiz>vahıtsız</i> , Ek ünlüsünde kalınlaşma /i/>/ı/: <i>vakitsiz>vahıtsız</i> .			

zehinsiz	zihin<Ar.	1. Kavraması kıt. 2. Unutkan.	DS/VI:4358
zeyinsiz		Aklı az.	DS/VI:4835
Ünlü genişlemesi /i/>/e/: <i>zihinsiz>zebinsiz/zeyinsiz</i> ; İç seste akıcılaşma /h/>/y/: <i>zihinsiz>zeyinsiz</i> ;			
abdestsiz	āb+dest<Far.	Korkmaz, çekinmez, senli-benli, saygısız.	DS/I:17
ahırsız	ahır<Far.	Hiç ahıra bağlanmamış beygir.	DS/I:131
aynasız	ayna<Far.	Biçimsiz, uygunsuz, fena, kötü, çirkin.	DS/VI:4437
babiçsız	pabuç<Far.	Evine sadık olmayan, hovarda.	DS/I:452
Ön seste ötümlüleşme /p/>/b/: <i>pabuçsuz>babiçsız</i> ; Ünlü düzleşmesi /u/>/ı/: <i>pabuçsuz>babiçsız</i> ;			
çilesiz (I)	çile<Far.	Besisiz, zayıf (hayvan hk.).	DS/II:1217
demsiz	dem<Far.	Kararsız, hesapsız.	DS/II:1419
tahtasız (I)	tahta<Far.	Göğüs kemiği dümdüz (kimse).	DS/VI:4735
kalafatsız	kalafat<Rum.	Kalafatı olmayan.	DS/IV:2608

+ş: +I_ş/+U_ş ekinin bağlantı ünlüsü kullanılmamış şeklidir ve genellikle küçültme görevli kullanılmaktadır. Ayrıca okşama ad ve sıfatları yapan ek, renk adlarında kullanılmaktadır. DS'de Arapçadan alıntı *mavi* renk adına gelerek sözcük türetmiştir.

mavuş	mavi<Ar.	Maviş.	DS/IV:3139
Ünlü yuvarlaklaşması /i/>/u/: <i>maviş>mavuş</i> .			

+ti: Genellikle ses yansımali sözcüklerin genişletilmiş şekillerine gelerek sözcük türeten ve sık kullanılan bir ektir. DS'de Arapça *kabul* sözcüğünde kullanılmıştır.

gabilti	kabul<Ar.	Kabul.	DS/III:1885
Ön seste ötümlüleşme /k/>/g/: <i>kabul>gabilti</i> . Ünlü düzleşmesi /u/>/i/: <i>kabul>gabilti</i> .			

+ür: Daha çok ses yansımali sözcüklerin ikincil biçimlerinin oluşturulmasında kullanılan bir ektir. DS'de Farsçadan alıntı *çöp* sözcüğünde kullanılmıştır.

cöbür	çöp<Far.	Çörçöp, toz, kir.	DS/II:1005
Ön seste ötümlüleşme /ç/>/c/: <i>çöpür>cöbür</i> . İç seste ötümlüleşme /p/>/b/: <i>çöpür>cöbür</i> .			

1.2. Derleme Sözlüğünde Alıntı Sözcüklere Gelen Addan Fiil Yapım Ekleri ve Alıntı Sözcüklerdeki Ses Olayları

+al-: +A- addan fiil yapım eki ile -l- fiilden fiil yapan edilgenlik ekinin birleşimiyle oluşmuş bir ektir. “Genellikle tek heceli ünsüzle biten sıfatlara gelerek geçişsiz fiiller yapar.” (Çelebi, 2019: 944) +al- eki, DS’de Doğu kökenli Arapça *kıt*; Farsça *hoş* ve *zor* sözcüklerine gelerek geçişsiz fiiller türetmiştir.

kıtal-	kıt<Ar.	Kıtlaşmak, azalmak.	DS/IV:2847
hoşal-	hoş<Far.	Hava ılıklaşmak, yumuşamak.	DS/III:2414
zoral-	zor<Far.	Zorlaşmak.	DS/VI:4397

+ar-: er- fiilinin sözcüklerle kaynaşmasıyla oluşmuş, geçişsiz fiiller türeten bir ektir. DS’de Farsçadan alıntı *nem* sözcüğünde kullanılmıştır.

lemer-	nem<Far.	Nemlenmek.	DS/IV:3073
nemergin		Nemli.	DS/IV:3246

Sözcük başında akıcı ünsüzler arasında değişme /n/>/l/: *nemer->lemer-*.

+dir-: Genellikle fiilden fiil yapan bir ektir, ağızlarda az sayıda addan fiil yapımı vardır. Farsçadan alıntı *yaren* sözcüğüne gelerek addan fiil yaptığı görülür.

yarendir- (II)	yaren<Far.	Atı, gezdirerek, yemini suyunu azaltarak zayıflatıp, koşuya hazırlamak.	DS/VI:4183
-----------------------	------------	---	------------

+I- (+ı-, +i-): Yazı dilinde kullanımı az olan +I- eki, genellikle geçişsiz fiiller türetmektedir. Ağızlarda ise ad ve sıfat türündeki sözcüklerden geçişli ve geçişsiz fiiller türetmektedir. Çoğunlukla yansıma köklerden fiil yapımı mevcuttur. DS’de Farsçadan alıntı *çabuk* ve *dert* sözcüklerine gelerek geçişsiz fiiller türetmiştir.

çabığı-	çabuk<Far.	Çabuk olmak.	DS/II:1030
----------------	------------	--------------	------------

Ünlü düzleşmesi /u/>/ı/: *çabuku->çabığı-*.

Son seste ötümlüleşme /k/>/ğ/: *çabuku->çabığı-*.

Ek ünlüsünde düzleşme /u/>/ı/: *çabuku->çabığı-*.

derdi-	dert<Far.	Derti tazelenmek, içlenmek.	DS/II:1432
---------------	-----------	-----------------------------	------------

Son seste ötümlüleşme /t/</d/: *derti->derdi-*.

+ik-: Geçişsiz fiiller türeten fiil yapım eklerinden biridir. DS’de Farsça kökenli *dert* ve *kin* sözcüklerine gelerek geçişsiz fiiller türetmiştir.

derdik-	dert<Far.	Dertlenmek, ağlamaklı olmak, dertini anlatmak.	DS/II:1432
----------------	-----------	--	------------

Son seste ötümlüleşme /t/</d/: *dertik->derdik-*.

kemik-	kin<Far.	Kin duymak.	DS/VI:4546
---------------	----------	-------------	------------

Ünlü genişlemesi /i/>/e/: *kinik->kemik-*.

+IA- (+le, +la): +*LA* eki, Eski Türkçeden günümüze kadar kullanımı en işlek ve en canlı olan eklerden biridir ve anlam özelliğine bağlı olarak farklı görevlerde geçişli ve geçişsiz fiiller türettiği görülmektedir. “+*LA* eki, çok işlek bir ek olduğu için dilimize girmiş alıntı ve yabancı sözlerle de fiiller türetmiştir... +*LA*- eki, dilimize girmiş bir kısım yabancı ve özellikle Arapça sözlerin Türkçeleştirilmesinde de çok işe yaramıştır. Ar. ad ve sıfatlardan *et-, eyle-, ol-, ver-* gibi yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller, +*LA*- ekindeki “*yapmak etmek, olmak*” bildiren işlev genişliği dolayısıyla kolayca karşılık bulabilmiştir. Gerektiğinde +*LA*- eki, çatı eklerinden biriyle de genişletilmiştir.” (Korkmaz, 2017: 177) DS’de ise +*LA*- eki, Doğu kökenli Arapça ve Farsça alıntı sözcüklere gelerek birçok geçişli ve geçişsiz fiil türetiminde kullanılmıştır. Az sayıda Batı kökenli Fransızca, İtalyanca ve Latince alıntı sözcüklerden fiil yapımı da vardır.

DS’de +*LA*- eki alan Doğu kökenli Arapçadan alıntı sözcükler şunlardır (26): *ayar, çul, fal, bak, halka, hamur, hap, hat, hava, hayal, kafa, kantar, keder, keşif, kira, mastar, met, rezil, saraç, seda, sekte, sinnet, şafak, şart, şerbet, tandır*. Farsçadan alıntı sözcükler ise şöyledir (31): *ahır, astar, ateş, avaz, ayna, azat, barut, beter, efsun, fişek, ham, havuç, hıyar, biç, hoş, kese, kireç, kör, maya, namağ, pak, perçin, pergel, pirinç, rende, şeker, tane, tane, tav, viran, zincir*. +*LA*- eki alan Batı kökenli sözcüklerin sayısı azdır ve bu sözcükler şunlardır: *mini* (Fr.); *peçe* (İt.); *ağustos, mart* (Lat.).

ayarla-	ayar<Ar.	Tekdir etmek.	DS/I:408
çulla-	çul<Ar.	2. Örtmek.	DS/II:1303
falla- (III)	fal<Ar.	Falına bakmak.	DS/III:1833
hakla- (II)	Hak<Ar.	Düğünde çengiler, davetlilerin önünde ayrı ayrı çalıp oynayarak para almak.	DS/III:2255
halkala-	halka<Ar.	Sıralamak.	DS/III:2260
hamurla-	hamur<Ar.	İyi pişmemiş ekmeği yedikten sonra hastalanmak.	DS/III:2270
hapla- (I)	hap<Ar.	Rüşvet vermek.	DS/III:2280
havala- (II)	hava<Ar.	Sıcağa dayanamamak.	DS/III:2308
hayalla-	hayal<Ar.	3. Hayal görmek.	DS/III:2381

Ünlü darlaşması /a/>/ı/: *hayalle->hyalla-*.

ilezirle-	rezil<Ar.	Birini utanılacak, güç duruma düşürmek, rezil etmek.	DS/IV:2522
------------------	-----------	--	------------

Sözcük başında ünlü türemesi /Ø/>/i/: *rezille->ilezirle-*.

Uzak göçüşme /r/>/l--/l/>/r/: *rezille->ilezirle-*.

kafalama	kafa<Ar.	İri (kömür için).	DS/IV:2593
kantarla-	kantar<Ar.	2. Bir şeyin ağırlığını anlamak için eliyle tartmak, ölçmek.	DS/IV:2628
kederle-	keder<Ar.	Engel olmak, engellemek.	DS/IV:2718
kirele-	kira<Ar.	Kiralamak.	DS/IV:2877

İleriye doğru benzeşme ile ünlü incilmesi /a/>/e/: *kirala->kirele-*.

Ek ünlüsünde inceme /a/>/e/: *kirala->kirele-*.

kişifle- (II)	keşif<Ar.	Sezdirmeden birinin davranışlarını izlemek, gözetlemek.	DS/IV:2886
İlk hecede /i/'leşme eğilimi (Karahan 2018: 116) /e/>/i/: <i>keşifle-> kişifle-</i> .			
masdarla-	mastar<Ar.	Duvarın sıvasını düzeltmek.	DS/IV:3132
İç seste ötümlüleşme /t/>/d/: <i>mastarla->masdarla-</i> .			
metle- (I)	medih<Ar.	Birinin iyi yönlerini belirtmek, övmek.	DS/IV:3175
Ötümsüzleşme /d/>/t/: <i>medih>metih</i> . Hece düşmesi /-ih/>Ø: <i>medih>met</i> .			
sadala- (I)	seda<Ar.	1. Sözü ağzında gevelemek, şaşırıp sözü uzatmak, istediğini tam anlatamamak.	DS/VI:4662
Geriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /e/>/a/: <i>sedala->sadala-</i> .			
saraçla-	saraç<Ar.	Heybe, çanta, torba vb. şeylerin çevresine meşin geçirerek dikmek.	DS/V:3544
sektele-	sekte<Ar.	Sıçrayarak yürümek.	DS/V:3575
sünetle- (II)	sünnet<Ar.	Yeni dikilen bağın gereksiz sürgünlerini ilk kez budamak.	DS/V:3717
Ünsüz tekleşmesi /nn/>/n/: <i>sünnetle->sünetle-</i> .			
şafakla- (IV)	şafak<Ar.	Sabahlamak.	DS/VI:4719
şartla-	şart<Ar.	Kirlenmiş sayılan bir şeyi en az üç, en çok kırk kez sudan geçirip kirli sayılmaktan kurtarmak.	DS/V:3753
şerbetleme	şerbet<Ar.	Şerbetlemek işi.	DS/V:3764
tandırılama	tandır<Ar.	1.Masal, boş inanç. / 2.Dedikodu, asılsız söz.	DS/V:3821
ahırla-	ahır<Far.	1. Herhangi bir hizmet hayvanını kış süresince ahırda beslemek.	DS/I:130
apsonla-	efsun<Far.	Afsunlamak, okuyup üfleme.	DS/I:290
avsnla-(IV)		1. Afsun yapmak.	DS/I:392
avsunla-		Hasta bir kimseyi ya da hayvanı din yoluyla, okuyarak iyileştirmek.	DS/VI:4433
Ünlü kalınlaşması /e/>/a/: <i>efsunla->apsonla-,avsnla-,avsunla-</i> . Süreksizleşme /f/>/p/: <i>efsunla->apsonla-</i> . Ünlü genişlemesi /u/>/o/: <i>efsunla->apsonla-</i> . İç seste ötümlüleşme /f/>/v/: <i>efsunla->avsnla-/avsunla-</i> . Ünlü düzleşmesi /u/>/ı/: <i>avsnla-</i> .			
arzıla-	arzu<Far.	Arzulamak, özlemek.	DS/I:338
Ünlü düzleşmesi /u/>/ı/: <i>arzula->arzıla-</i> .			

astarla-	astar<Far.	Boyanın tesbiti için, boyanacak şeyi önce ekşi ve tanenli maddelerle kaynatmak.	DS/I:347
ateşleme	ateş<Far.	Bir çeşit çocuk oyunu.	DS/I:367
eteşle-		Yakmak, tutuşturmak.	DS/III:1796
Geriye doğru benzeşme ile ünlü incelmesi /a/>/e/: <i>ateşle->eteşle-</i> .			
avazla-	avaz<Far.	Bağırarak.	DS/I:378
ayala- (IV)	maya<Far.	Hamur mayalamak.	DS/I:405
İlk hecede ünsüz düşmesi /m/>/Ø/: <i>mayala->ayala-</i> .			
aynala-	ayna<Far.	Tek tırnaklı hayvan, çoğuncası at, tókezleyip dizini yaralamak.	DS/I:427
azadla- (I)	azat<Far.	1. Salıvermek.	DS/I:434
Son seste ötümlüleşme /t/>/d/: <i>azatla->azadla-</i> .			
barıtl-	barut<Far.	Öfkelenmek.	DS/I:532
Ünlü düzleşmesi /u/>/ı/: <i>barıtl->barıtl-</i> .			
berçinle-	perçin<Far.	Perçinlemek.	DS/I:631
Ön seste ötümlüleşme /p/>/b/: <i>perçinle->berçinle-</i> .			
beterle-	beter<Far.	Azarlamak, paylamak.	DS/I:646
denele- (I)	tane<Far.	1. Tane haline getirmek. (Mısır, arpa buğday, nar vb.)	DS/II:1421
tanele-		1.Mısırı koçanından ayırmak.	DS/V:3821
tanele- (II)		Taneli şeylerin tanelerini ayırmak, tanelemek.	DS/V:3880
tenne-		Taneli bir şeyi tanelemek.	DS/V:3882
Ön seste ötümlüleşme /t/>/d/: <i>tanele->denele-</i> .			
Geriye doğru benzeşme ile ünlü incelmesi /a/>/e/: <i>tanele->denele-, tenele-</i> .			
Ünlü incelmesi /a/>/e/: <i>tanele->tenne-</i> .			
Sözcük sonunda ünlü düşmesi /e/>/Ø/ ve ilerleyici ünsüz benzeşmesi /nl/>/nn/ : <i>tanele->tenne-</i> .			
fişekle-	fişek<Far.	Kışkırtmak.	DS/III:1872
hamla-	ham<Far.	Ayakkabıya pençe vurmak.	DS/VI:4516
havuçla-	havuç<Far.	Tohumları birbirine karıştırmak.	DS/III:2313
hıyarlama	hıyar<Far.	Ham kavun, kelek.	DS/III:2381
hiçle-	hiç<Far.	Zıyan etmek.	DS/III:2384
hoşda-	hoş<Far.	Hoşlanmak.	DS/III:2416

Ekte /l/>/d/ değişimi: *boşla->hoşda-*.

kesele-	kese<Far.	Torba içine koymak.	DS/IV:2763
kireçle-	kireç<Far.	Soğuk algınlığından ölmek.	DS/IV:2877
körle-	kör<Far.	1. Alay etmek, eğlenmek, taklit etmek.	DS/VI:4571
pekle- (I)	pak<Far.	Temizlemek.	DS/V:3424

Ünlü incelmesi /a/>/e/: *pakla->pekle-*.
Ek ünlüsünde incelme /a/>/e/: *pakla->pekle-*.

peygerle-	pergel<Far.	Pergelle daire çizmek.	DS/V:3440
------------------	-------------	------------------------	-----------

Akıcı ünsüzler arasında değişme /r/>/y/: *pergelle->peygerle-*.
Akıcı ünsüzler arasında değişme /l/>/r/: *pergelle->peygerle-*.

pirinçle-	pirinç<Far.	İstanbul ağzıyla konuşmak.	DS/V:3461
rendele-	rende<Far.	Yatak, yorgan, şilte vb. şeyleri kalın ve aralıklı dikmek.	DS/V:3508
şekerleme	şeker<Far.	Kısa ve hafif uyku.	DS/V:3759
tavla- (I)	tav<Far.	1.Meşin, yufka ekmeği vb. şeyleri su serperek yumuşatmak.	DS/V:3849
viranla-	viran<Far.	Yıkılmaya yüz tutmak.	DS/VI:4107
zencirleme	zincir<Far.	Zincirleme, birbirine ulalı.	DS/VI:4362

Ünlü genişlemesi /i/>/e/: *zincirleme>zencirleme*.

minile- (II)	mini<Fr.	Parçalamak.	DS/IV:3202
---------------------	----------	-------------	------------

peçele-	peçe<İt.	Kapatmak, örtmek.	DS/V:3421
----------------	----------	-------------------	-----------

ağustosla-	ağustos<Lat.	Un, bulgur, tarhana gibi yiyecekler yaz aylarında acımak.	DS/I:115
-------------------	--------------	---	----------

martlama	mart<Lat.	Baharda arı kovanını temizleme.	DS/IV:3131
-----------------	-----------	---------------------------------	------------

+lAn- (+lan, +len-, +nan): +lA- ekinin, dönüşlü çatı eki -n- ile genişletilmiş şeklidir. DS'de Doğu kökenli Arapça ve Farşçadan alıntı sözcüklerden genellikle geçişsiz fiiller türetmektedir. DS'de +lAn- eki alan Arapçadan alıntı sözcükler şöyledir (16): *acıç, avrat, bedevi, felsefe, gam, bal, har, hırs, lokma, paytak, riya, şeker, şekil, şer, tavır, zıkkım*. Farsçadan alıntı sözcükler ise şunlardır (13): *abır, efsun, ciğer, çöp, fişek, horoz, kilit, laf, mat, pençe, sersem, tav, zor*.

acızlan-	acıç<Ar.	Sızlanmak, yakınmak.	DS/VI:4407
-----------------	----------	----------------------	------------

Ünlü incelmesi /ı/>/i/: *acıçlen->acıçlan-*.
Ek ünlüsünde kalınlaşma /e/>/a/: *acıçlen->acıçlan-*.

avratlan-	avrat<Ar.	1. Ev işlerinde becerikli, bilgili olmak. / 2. Mızıkçılık etmek.	DS/I:391
bedevilenme	bedevi<Ar.	İnsanlıktan çıkma.	DS/I:595
felfeselen-	felsefe<Ar.	Şüpheye, kuruntuya düşmek.	DS/III:1842
Uzak ünsüzler arasında göçüşme /s/ > /f/ -- /f/ > /s/: <i>felsefelen->felfeselen-</i> .			
gamlen-	gam<Ar.	Bulutlanmak.	DS/III:1908
Ek ünlüsünde incelleme /a/ > /e/: <i>gamlan->gamlen-</i> .			
hallan- (I)	hâl<Ar.	Doymak.	DS/III:2261
harlan- (I)	har<Ar.	Kavga kızıışmak.	DS/III:2292
herslen-	hırs<Ar.	Öfkelenmek.	DS/III:2348
“/h/, /g/, /k/ ünsüzleri yanında ünlü incelenmesi” (Karahana, 2018: 112) /ı/ > /e/: <i>hırslan->herslen-</i> . Ek ünlüsünde incelleme /a/ > /e/: <i>hırslan->herslen-</i> .			
lokmalan-	lokma<Ar.	Yemek yemek, karnını doymak.	DS/IV:3085
paytaklan-	paytak<Ar.	Sallanmak, dalgalanmak, yalpalanmak.	DS/V:3418
ruyalan-	rüya<Ar.	Cinsel düş görmek.	DS/V:3508
Geriyeye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /ü/ > /u/: <i>ruyalan->ruyalan-</i> .			
şekerlen-	şeker<Ar.	Pekmez, reçel, iyi kurutulmamış üzüm vb. nin şekeri pıhtılaşmak, billurlaşmak.	DS/V:3759
şekillen-	şekil<Ar.	Naza çekmek.	DS/V:3759
şerlen-	şer<Ar.	Sataşmak.	DS/VI:4725
tavırlandırmağ	tavır<Ar.	Büyütmek.	DS/VI:4745
Ekte sızıcılaşma /k/ > /ğ/: <i>tavırlandırmak > tavırlandırmağ</i> .			
zakkımlan-	zakkum<Ar.	Yemek yemek (kızgınlıkla söylenir).	DS/VI:4369
ağzı kilitlen-	kilit<Far.	Söz söyleyememek, konuşamamak.	DS/I:119
ahırlan-	ahır<Far.	Evcilleşmek.	DS/I:130
avsunlan-	efsun<Far.	Afsuncu tarafından iyileştirilmek.	DS/I:392
avsunnan-		Okutmakla zehirli hayvan sokmalarına karşı bağışıklık kazanmak.	DS/I:393
Ünlü kalınlaşması /e/ > /a/: <i>efsunlan->avsunlan-, avsunnan-</i> . İç seste ötümlüleşme /f/ > /v/: <i>efsunlan->avsunlan- / avsunnan-</i> . Ünlü düzleşmesi /u/ > /ı/: <i>efsunlan->avsunlan-</i> . İlerleyici ünsüz benzeşmesi /nl/ > /nn/: <i>efsunlan->avsunnan-</i> .			

ciğerlen-	ciğer<Far.	Tatlanmak, olgunlaşmak (meyve hk.).	DS/II:963
çöplen- (I)	çöp<Far.	Yeni otlamağa başlamak.	DS/II:1290
fişeklen-	fişek<Far.	Birdenbire yerinden doğrulmak ve aynı hızla harekete geçmek.	DS/III:1873
horazlan-	horoz<Far.	Büyükmek, gururlanmak.	DS/III:2410
Ünlü düzleşmesi /o/>/a/: <i>horozlan->borazlan-</i> .			
laflan-	laf<Far.	Konuşmak, dertleşmek.	DS/IV:3059
matlan-	mat<Far.	Şaşmak, şaşırıp kalmak.	DS/IV:3137
pençelen-	pençe<Far.	Kök salmak, köklenmek.	DS/V:3427
sersele-	sersem<Far.	Sersemlemek, başı dönmek, sallanmak.	DS/V:3592
Son seste ünsüz düşmesi /m/>/Ø/: <i>sersemle->sersele-</i> .			
tavlan- (I)	tav<Far.	Şişmanlamak, semirmek.	DS/V:3849
zorlan- (II)	zor<Far.	2. Zorluk çekmek.	DS/VI:4398
onurlan-	onur<Fr.	Kibirlemek.	DS/V:3286

+IAş- (+laş-, +leş-, +neş-): *+la-* ekinin işteşlik eki *-ş-* ile birleşmesiyle oluşmuş bir ektir ve *+LAş-* eki kendiliğinden oluşmayı ifade eden geçişsiz fiiller türetmektedir. DS'de Doğu kökenli Arapça, Farsça ve Moğolca sözcüklerden fiiller türettiği görülmektedir. *adi, ayıp, zıt* (Ar.); *beter, kin, mat* (Far.); *keşik* (Moğ.) sözcükleri DS'de *+LAş-* ekini alan yabancı kökenli sözcüklerdir.

adileş-	adi<Ar.	İnatlaşmak, çekişmek.	DS/VI:4408
ayıpleş-	ayıp<Ar.	Zina yapmak.	DS/I:422
Ünlü incelmesi /ı/>/i/: <i>ayıplaş->ayıpleş-</i> . Ek ünlüsünde incelmeye /a/>/e/: <i>ayıplaş->ayıpleş-</i> .			
zıtlaş-	zıt<Ar.	Tartışmak, düşüncesini dirençle savunmak.	DS/VI:4383
beteleş-	beter<Far.	Atışmak, birbirine çirkin sözler söylemek.	DS/I:645
Son seste ünsüz düşmesi /r/>/Ø/: <i>beterleş>beteleş-</i> .			
kenneş-	kin<Far.	1. İnatlaşmak, kinlenmek.	DS/IV:2745
kinneş-		1. Kinlenmek.	DS/IV:2874
Ünlü genişlemesi /i/>/e/: <i>kinleş->kenneş-</i> . İlerleyici ünsüz benzeşmesi /nl/>/nn/: <i>kinleş->kenneş-, kinneş-</i> .			
matlaş-	medih<Far.	Yarışan kimseler kendilerini övmek.	DS/IV:3137

Ötümsüzleşme /d/>/t/: *medibleş>metibleş-*,
Hece düşmesi /-ih/>Ø: *metibleş>metleş-*,
Ünlü kalınlaşması /e/>/a/: *metleş->matlaş-*.

keşikleş-	keşik<Moğ.	Sıraya girmek, nöbetleşmek.	DS/IV:2772
------------------	------------	-----------------------------	------------

+lat-: +*LA-* ekinin *-t-* ettirgenlik çatı eki ile kaynaşmış olarak kullanılan şeklidir. DS'de Farsçadan alıntı sözcüklere (*ahır, efsun, huy, zor*) gelerek geçişli fiiller türetir.

ahırlat-	ahır<Far.	Hayvanı ahıra alıştırmak.	DS/I:131
ansunlat-	efsun<Far.	Okutmak, hocaya okutmak.	DS/I:280
avsunlat-		Aldatmak, kandırmak, oyalamak, gafil avlamak.	DS/I:393

Geriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması /e/>/a/: *efsunlat->ansunlat-, avsunlat-*.

/f/>/n/ değişimi: *efsunlat->ansunlat-*.

İç seste ötümlüleşme /f/>/v/: *efsunlat-> avsunlat-*.

huylatmağ	huy<Far.	Kızdırmak.	DS/VI:4522
------------------	----------	------------	------------

Ekte sızıcılışma /k/>/ğ/: *huylatmak>huylatmağ*.

zorlat-	zor<Far.	Fazla çalıştırmak.	DS/VI:4398
----------------	----------	--------------------	------------

+sa- (+sa-, +se-): Genellikle '*bir şeyi istemek, arzulamak*' anlamlı fiiller türeten bir ektir. DS'de Arapça ve Farsçadan alıntı sözcüklerden fiil türetmektedir.

adamsa-	adam ¹⁰ <Ar.	Adam yerine koymak, önemsemek.	DS/VI:4407
ayıpsa-	ayıp<Ar.	Ayıplamak.	DS/I:420
hayvansa-	hayvan<Ar.	İnek ve koyun çiftleşme isteği duymak.	DS/III:2321

Ek ünlüsünde incelleme /a/>/e/: *hayvansa->hayvansa-*.

meyilse-	meyil<Ar.	Bir işi üzerine almak.	DS/IV:3176
-----------------	-----------	------------------------	------------

vayıfsan-	hayıf<Ar.	Üzülme, hayıflanma.	DS/VI:4095
------------------	-----------	---------------------	------------

Ön seste sızıcı ünsüzler arasında değişme /h/>/v/: *hayıfsan->vayıfsan-*.

hamsa-	ham<Far.	Çevikliğini yitirmek, hamlaşmak.	DS/III:2269
---------------	----------	----------------------------------	-------------

yarsa-	yar<Far.	Beğenmek, hoşlanmak, imrenmek, istemek.	DS/VI:4817
---------------	----------	---	------------

¹⁰ Kelimenin *adam* "insan, adam" biçimi XIII. yüzyıldan bu yana Anadolu Türkçesinde kullanılmaktadır (Tarama Sözlüğü/I 1998: 15) (Kara, 2011: 172)

+sI- (+sı-, +si-): +sA- ekinin ünlü daralmasına uğramış şeklidir. “Oluş ve niyet bildiren geçişsiz fiiller teşkil eden az işlek bir ektir.” (Hacıeminoğlu, 2016: 267). DS’de de Arapçadan alıntı sözcüklerden geçişsiz fiiller yapılmaktadır.

dalapsı-	talep<Ar.	İnsan ya da hayvan fazla cinsî arzu duymak.	DS/II:1338
Ön sestte ötümlüleşme /t/>/d/: <i>talepsi->dalapsı-</i> .			
İleriye doğru benzeşme ile ünlü kalınlaşması e>a: <i>talepsi->dalapsı-</i> .			
garipsi-	garip<Ar.	Özlemek.	DS/III:1927
telefsi-	telef<Ar.	Yüreği ezilmek.	DS/V:3870

+sIn- (+sın-, +sin): +sI- addan fiil eki ile -n- fiilden fiil ekinin birleşmesiyle oluşmuş bir ektir. DS’de Arapça (*ayıp, seyir, tuhaf*) ve Farsça (*paha, zor*) alıntı sözcüklerden fiiller yapılmaktadır.

ayıpsın-	ayıp<Ar.	Ayıplamak.	DS/VI:4436
seyirsin-	seyir<Ar.	Bakmak, görmek istemek.	DS/V:3498
tohafsın-	tuhaf<Ar.	Yabansımak, tuhafına gitmek.	DS/V:3946
Ünlü genişlemesi /u/>/o/: <i>tuhafsın->tohafsın-</i> .			

bahasın-	paha<Far.	Pahalı bulmak.	DS/I:487
Ön sestte ötümlüleşme /p/>/b/: <i>bahasın->pahasın-</i> .			
zorsınmağ	zor<Far.	Güç gelmek, isteksiz yapmak.	DS/VI:4843
Ek ünlüsünde düzleşme /u/>/ı/: <i>zorsunmak>zorsınmağ</i> .			
Ekte sızıcılışma /k/>/h/: <i>zorsunmak>zorsınmağ</i> .			

+suk-: +sI- addan fiil eki ile -k- fiilden fiil ekinin birleşmesiyle oluşmuş bir ektir. Farsça *huy* alıntı sözcüğünden fiil yapılmaktadır.

huysuk-	huy<Far.	1. Çekinmek, tedirgin olmak. 2. Kötü huy edinmek.	DS/III:2447
----------------	----------	--	-------------

Sonuç

1. DS’de alıntı sözcüklerle kullanılan 51 tane yapım eki tespit edilmiştir. Bu eklerin 38’i addan ad yapım ekleridir: +Ak, +al, +CA, +Cak, +CI/+CU, +CIk/CUk, +CI, +ç, +dak, +dan, +dırık, +GA, +Gan, +gin, +IrAk, +k, +keç, +la(ğ), +lar, +leyin, +II/+IU, +IIk/+IUk, +m, +mA, +maç, +mal, +man, +mbeç, +mik, +rak, +salık, +sı, +suk, +sul, +sIz/+sUz, +ş, +ti, +ür. 13’ü ise addan fiil yapım ekleridir: +al-, +ar-, +dir-, +I-, +ik-, +LA-, +LAn-, +LAş, +lat-, +sA-, +sI-, +sIn-, +suk-.

2. Alıntı sözcüklere gelen toplam 51 yapım ekinden 41’i yazı dilinde de kullanılmaktadır. 30 ek ad, 11 ek ise addan fiil yapım görevindedir. +Ak, +al, +CA, +Cak, +CI/+CU, +CIk/CUk, +CI, +ç, +dak, +dan, +dırık, +GA, +Gan, +gin, +k, +lar, +leyin, +II/+IU, +IIk/+IUk, +maç, +man, +mik, +rak, +sı, +suk, +sul, +sIz/+sUz, +ti, +ür; +Al-, Ar-, +I-, +ik-, +LA-, +LAn-, +LAş, +lat-, +sA-, +sI-, +sIn-. Ağızlara özgü kullanımı olan yapım

eki sayısı ise 10'dur. Bu eklerin 8'i addan ad yapım eki iken 2'si addan fiil yapım ekidir. +*IrAk*, +*keç*, +*m*, +*mA*, +*mal*, +*mbeç*, +*salık*, +*ş*; +*dir-*, +*suk-*.

3. DS'de alıntı sözcüklerin en çok aldığı ek +*II*/*+IU* (86) addan ad yapım ekidir. +*IIk*/*+IUk* addan ad yapım eki 66 alıntı sözcükte kullanılarak en çok kullanılan ikinci ek konumundadır. Addan fiil yapan +*LA-* eki ise 59 alıntı sözcükte kullanılmıştır. DS'de yapım eklerine göre alıntı sözcük sayıları şu şekildedir:

Alıntı Addan Ad Yapım Ekleri: +*Ak* (1): 1 Far. / +*al* (1): 1 Ar. / +*CA* (8): 4 Ar., 4 Far. / +*Cak* (6): 4 Ar., 2 Far. / +*CI*/*+CU* (34): 18 Ar., 9 Far., 4 Rum., 2 İt., 1 Lat. / +*CIk*/*CUk* (13): 7 Ar., 6 Far. / +*CII* (4): 1 Ar., 3 Far. / +*ç* (2): 1 Ar., 1 Far. / +*dak* (1): 1 Ar. / +*dan* (2): 1 Ar., 1 Far. / +*dırık* (1): 1 Ar. / +*GA* (3): 3 Ar. / +*Gan* (2): 1 Fr., 1 İt. / +*gin* (1): 1 Ar. / +*IrAk* (5): 3 Ar., 1 Far., 1 Ar.+Far. / +*k* (1): 1 İt. / +*keç* (1): 1 Far. / +*la(ğ)* (1): 1 Far. / +*lar* (1): 1 Far. / +*levin* (1): 1 Ar. / +*II*/*+IU* (86): 33 Ar., 43 Far., 7 Rum., 2 Fr., 1 İt. / +*IIk*/*+IUk* (66): 36 Ar., 23 Far., 1 Soğd., 1 Çin., 5 Rum. / +*m* (1): 1 Far. / +*mA* (2): 2 Ar. / +*maç* (2): 1 Ar., 1 Far. / +*mal* (1): 1 Far. / +*man* (1): 1 Ar. / +*mbeç* (1): 1 Far. / +*mık* (1): 1 Far. / +*rak* (3): 2 Ar., 1 Far. / +*salık* (1): 1 Far. / +*sı* (2): 2 Ar. / +*suk* (1): 1 Far. / +*sul* (1): 1 Far. / +*sIz*/*+sUz* (27): 19 Ar., 7 Far., 1 Rum. / +*ş* (1): 1 Ar. / +*ti* (1): 1 Ar. / +*ür* (1): 1 Ar.

Alıntı Addan Fiil Yapım Ekleri: +*al-* (3): 1 Ar., 2 Far. / +*ar-* (1): 1 Far. / +*dir-* (1): 1 Far. / +*I-* (2): 2 Far. / +*ik-* (2): 2 Far. / +*IA-* (59): 25 Ar., 30 Far., 1 Fr., 1 İt., 2 Lat. / +*IAn-* (30): 16 Ar., 13 Far., 1 Fr. / +*IAş-* (7): 3 Ar., 3 Far., 1 Moğ. / +*lat-* (4): 4 Far. / +*sA-* (7): 5 Ar., 2 Far. / +*sI-* (3): 3 Ar. / +*sIn-* (5): 3 Ar., 2 Far. / +*suk-* (1): 1 Far.

4. DS'de yapım eklerine göre toplamda alıntılanan sözcüklerin dillere göre dağılımları şu şekildedir: *Ar.*: 202, *Far.*: 172, *Rum.*:17, *Fr.*: 5, *İt.*: 6, *Lat.*:3, *Çin.*:1, *Moğ.*:1, *Soğd.*:1, *Ar.+Far.*: 1. Alıntı Addan Ad Yapım Ekleri: *Ar.*: 146, *Far.*: 112, *Rum.*: 17, *İt.*: 5, *Fr.*: 3, *Çin.*: 1, *Lat.*: 1, *Soğd.*: 1, *Ar.+Far.*: 1. Alıntı Addan Fiil Yapım Ekleri: *Fr.*: 60, *Ar.*: 56, *Fr.*:2, *Lat.*: 2, *İt.*:1, *Moğ.*:1.

5. DS'de yapım ekleri alıntı sözcükler özelinde en çok Doğu kökenli Arapça (202) ve Farsça (172) sözcüklere getirilmiştir. Batı kökenli olarak ise Rumca sözcükler 17 sözcük ile en çok kullanımı olandır.

Doğu Kökenli Alıntı Sözcükler: *Ar.*: 202, *Far.*: 172, *Çin.*:1, *Moğ.*:1, *Soğd.*:1, *Ar.+Far.*: 1. Alıntıya Gelen Addan Ad Yapım Ekleri: *Ar.*: 146, *Far.*: 112, *Çin.*: 1, *Soğd.*: 1, *Ar.+Far.*: 1. Alıntıya Gelen Addan Fiil Yapım Ekleri: *Fr.*: 60, *Ar.*: 56, *Moğ.*:1. **Batı Kökenli Alıntı Sözcükler:** *Rum.*:17, *Fr.*: 5, *İt.*: 6, *Lat.*:3. Alıntıya Gelen Addan Ad Yapım Ekleri: *Rum.*: 17, *İt.*: 5, *Fr.*: 3, *Lat.*: 1. Alıntıya Gelen Addan Fiil Yapım Ekleri: *Fr.*:2, *Lat.*: 2, *İt.*:1 şeklindedir.

(Yukarıda alıntı yapılan dillerle ilgili sayısal verilerde DS'deki alıntı sözcüklerin sayısı değil, eklere göre alıntı yapılan dilin kullanım sıklıkları verilmektedir. Bir alıntı sözcüğün, bir veya birden fazla ek ile kullanımı mevcuttur.)

6. DS'de geçen alıntı sözcüklerde ünlü değişmesi sık görülmektedir ve bu ünlü değişmeleri çoğunlukla *kalınlaşma*, *incelme*, *genişleme*, *daralma*, *düzleşme* ve *yuvartaklaşma* biçimindedir. Ünlü *düşmesi*, *ünlü türemesi* ve *ünlü göçüşmesi* ise alıntı sözcüklerde sınırlı sayıda görülmektedir.

7. DS'de alıntı sözcüklerin ünsüzlerinde en yaygın ses olayı olarak *ötümlüleşme* dikkat çekmektedir. DS'de Farsça alıntılarda en çok *ötümlüleşme*, *ünsüz düşmesi*, *sızıcılışma*, *ilerleyici ünsüz benzeşmesi*, *akıcı ünsüzler arasında değişme*, *ötümsüzleşme* ve *göçüşme* olayı gerçekleşmektedir. Arapça alıntı sözcüklerde ise *ötümlüleşme*, *sızıcılışma*, *ünsüz düşmesi*, *göçüşme*, *ünsüz tekleşmesi*, *gerileyici ünsüz benzeşmesi* ve *ilerleyici ünsüz benzeşmesi* en yaygın ses olaylarıdır. Batı kökenli Rumca kökenli sözcüklerde ise *ünsüz düşmesi* dikkat çekmektedir.

Diller arasındaki ilişkiler geçmişten günümüze devamlılık göstermektedir. Türkçe ile Doğu ve Batı dilleri arasındaki sözcük alışverişi yazı diline de konuşma diline de yansımakla beraber alıntılanan sözcüklerin Anadolu ağızlarında kullanımı sırasında ses ve şekil bilgisi yönünden araştırmaya değer farklı özellikleri de ortaya çıkmaktadır. Anadolu sahasında yeni derleme ve araştırmalar yapıldıkça alıntılanan yabancı sözcükler hakkında farklı verilerin ortaya çıkacağı açıktır.

Kaynakça

Aksan, D. (2018). *Türkçenin Söz Varlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi. 2. Baskı.

- Aksan, D. (2020). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Alver, M. (2022). *Türkçenin Doğu ve Batı Kökenli Alıntı Kelimeleri ve Bu Kelimelerin Tasnifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Çelebi, H. (2019). *Derleme Sözlüğünde Yapım Eklerinin Sıklık Derecesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ordu Üniversitesi.
- Derleme Sözlüğü* (2009). C. I-VI, Ankara: TDK Yayınları.
- Eckman, J. (1955). Türkçede -Raç, -Rek Ekine Dair. *TDAY-Belleten*, Ankara, s. 49-52.
- Eker, S. (2017). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ergene, O. (2021). "Harezmi Türkçesi Metinlerinde Alıntılardan Sözcük Türetimi (Farsça Ögeler)", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/4, 1179-1221.
- Ersöz, S. (2018). Türkçede Göçüşme: Tanım ve Tasnif. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(4), 2189-2203.
- Güven, Ö. (2021). Sivas Ağzındaki Farsça Alıntı Kelimelerde Görülen Ses Olayları. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 30-45.
- Güzel, F. (2019). *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Yapım Ekleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Hacıeminoglu, N. (2016). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Füller*. İstanbul: Bilgi Kültür Sanat Yayın.
- Hatiboğlu, V. (1981). *Türkçenin Ekleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- <http://lugatim.com>
- <https://sozluk.gov.tr/>
- İpek, B. (1997). *Anadolu Ağzlarında Yabancı Kelimeler -Fonetik İnceleme-*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Fırat Üniversitesi.
- İşihara, A. (2005). *Yazı Dilindeki Alıntı Kelimelerin Türkçeleşme Süreçleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Johanson, L. (2018). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*. çev. N. Demir. Ankara: TDK Yayınları.
- Kara, M. (2011). *Ayrı Düşmüş Kelimeler*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karaağaç, G. (1997). "Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler". *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. 1997-II (552): 499-510.
- Karaağaç, G. (2015). *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaca, V. İ. (2012). Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcüklerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bir İnceleme. *Electronic Turkish Studies*, 7(4).
- Karahan, L. (2018). *Ağz Atlası Kılavuz Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2021). *Dilbilgisi Yazımı ve Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2019). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Küçük, M. (2013). Anadolu Ağzlarındaki Doğu Kökenli Sözcüklerin Ses Bilgisi Açısından Görünümleri - Ünsüzler-. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*. 20, 2 (2013) 39-78.
- Küçük, S. (2015). *Taribi Türk Lehçelerinde İsimden İsim Yapma Ekleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Özçelik, S. (2002). Türkçede Kullanılan Arapça Kelimelerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bazı Tespitler. *Türk Dili*, 634: 550-562.
- Özçelik, S. (2002). Türkçedeki Farsça Kelimelerde Kullanılan Ses Olayları. *Türk Dili*, 612: 1033-1041.
- Püsküllüoğlu, A. (2017). *Türkçedeki Yabancı Sözcükler Sözlüğü*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Sarı, M. (2008). *Türkçenin Batı Dilleriyle İlişkisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Seçkin, P. ve Coşar, A. M. (2017). Türkçede Alıntılardan Kelime Türetmede Kullanılan Ekler”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6 (2), s. 1398-1442.
- Sertkaya, O. F. (2018). *Kelime Dağarcığımızdan Etimoloji Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sezgin, F. (2004). *Türkçede Batı Kaynaklı Kelimelerin Yoğunluğu*. Ankara: TDK Yayınları.
- Şahin, İ. (2021). *Adbilim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2020). *Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yıldız, H. (2020). *Manibeist Uygur Metinlerinde Çince Alıntılar*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Zülfikar, H. (2011). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: TDK Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

Compilation Dictionary is one of the most important works reflecting the dialects of Turkey Turkish. It is a dictionary consisting of two compilations made at different times in different geographies of Anatolia and includes Turkish and Turkishized words that have not entered the written language. However, due to the interaction with other languages in various aspects, foreign origin words are included in this dictionary, albeit a small number. These words, which are transferred from one language to another in terms of naming new concepts, attract a lot of attention in the language taken. It is seen that some of these words, which are mostly expressed with the term borrowed word, were translated into Turkish by adding Turkish suffixes.

This study has the feature of a dialect research conducted within the scope of Compilation Dictionary. Based on language relations, foreign words of Western and Eastern origin with Turkish construction suffix were tried to be determined and these foreign words were explained in terms of phonetics and morphology. In addition, the affixes that come to these borrowed words in the vocabulary are examined in two parts. These construction suffixes, which are discussed in two sections with the features of making a name from a noun and making a verb from a noun, are shown in small tables under separate headings together with the relevant quotation words.

In this study, it is aimed to determine the borrowed words in the Compilation Dictionary, which is a reference source in Anatolian dialect studies, and to examine the affixes that come to these words and the sound events in the quotations. Our source of citation word detection has been the TDK electronic current dictionary. The two parts of the study consist of the following titles. 1. Noun Formation Suffixes from Nouns to Quoted Words and Sound Events in Quoted Words. 2. Verb Suffixes from Nouns to Quoted Words and Sound Events in Quoted Words.

The vocabulary of a language, also known as the vocabulary, refers to all the words in that language. Apart from basic vocabulary, proverbs, translated words, idioms, formulaic words, stereotypes and terms, there are also foreign words (quoted words) used as a result of cultural interaction from other languages to the vocabulary of a language. And these words are translated into Turkish by creating new words by introducing one or more suffixes, since Turkish is a related language. This shows how great the derivational tendency and power of the Turkish language is.

One of the important parts of the grammatical features of the Turkish language is phonetics. It is seen that the words in the language undergo a number of sound events according to the characteristics of vowels and consonants. The borrowed words in the vocabulary of Turkish are also found in the written language in a way that has moved away from their original forms and adapted to the phonetic features of Turkish. After the transfer of these borrowed words to Anatolian dialects, their appearance and changes in terms of phonetics become remarkable and these words gain features worth researching by undergoing many phonetic events.

The total number of affixes to the identified borrowed words is 51. 38 of these suffixes are noun-to-noun suffixes: *+Ak*, *+al*, *+CA*, *+Cak*, *+CI/+CU*, *+CIk/CUk*, *+Cil*, *+ç*, *+dak*, *+dan*, *+dirik*, *+GA*, *+Gan*, *+gin*, *+IrAk*, *+k*, *+keç*, *+la(ği)*, *+lar*, *+leyin*, *+II/+IU*, *+IIk/+IUk*, *+m*, *+mA*, *+maç*, *+mal*, *+man*, *+mbeç*, *+mik*, *+rak*, *+salık*, *+sı*, *+suk*, *+sul*, *+sIz/+sUz*, *+ş*, *+ti*, *+ür*. 13 of them are verb construction suffixes from the noun: *+al-*, *+ar-*, *+dir-*, *+I-*, *+ik-*, *+LA-*, *+LAn-*, *+LAş-*, *+lat-*, *+sA-*, *+sI-*, *+sIn-*, *+suk-*.

41 of the 51 construction suffixes that come to the borrowed words are used in the written language. It is seen that 30 suffixes make a name from a noun, while 11 suffixes are in the task of making a verb from a noun. *+Ak*, *+al*, *+CA*, *+Cak*, *+CI/+CU*, *+CIk/CUk*, *+Cil*, *+ç*, *+dak*, *+dan*, *+dirik*, *+GA*, *+Gan*, *+gin*, *+k*, *+lar*, *+leyin*, *+II/+IU*, *+IIk/+IUk*, *+maç*, *+man*, *+mik*, *+rak*, *+sı*, *+suk*, *+sul*, *+sIz/+sUz*, *+ti*, *+ür*; *+Al-*, *Ar-*, *+I-*, *+ik-*, *+LA-*, *+LAn-*, *+LAş*, *+lat-*, *+sA-*, *+sI-*, *+sIn-*. The number of construction suffixes with dialect-specific usage is 10. While 8 of these suffixes are noun-constructive suffixes, 2 of them are verb-constructive suffixes. *+IrAk*, *+keç*, *+m*, *+mA*, *+mal*, *+mbeç*, *+salık*, *+ş*; *+dir-*, *+suk-*.

The most common suffix of borrowed words in DS is *+II/+IU* (86) noun making suffix. The suffix *+IIk/+IUk* is used in 66 different borrowed words, making it the second most used suffix. The suffix *+LA-*, which makes a verb from a noun, is used with 59 different borrowed words.

The distribution of the words quoted in total according to their construction suffixes in the DS is as follows: Ar.: 202, Far.: 172, Greek.:17, Fr.: 5, It.: 6, Lat.:3, China.:1, Mog.:1, Sogd.:1, Ar.+Far.: Excerpt Name-to-Name Supplements: Ar.: 146, Far.: 112, Greek.: 17, It.: 5, Fr.: 3, China.: 1, Lat.: 1, Sog.: 1, Ar.+Fr.: 1. Verb Suffixes from Quote: Far.: 60, Ar.: 56, Fr.:2, Lat.: 2, It.:1, Mog.:1.

In Western origin, Greek (17) is the most additional field. Quoted Words of Eastern Origin: Ar.: 202, Far.: 172, China.:1, Mog.:1, Sogd.:1, Ar.+Far.: 1. Addendums From Name to Name: Ar.: 146, Far.: 112, China.: 1, Sog.: 1, Ar. + Far.: 1. Verb Supplements: Far.: 60, Ar.: 56, Moğ.:1. Western Origin Quoted Words: Greek.:17, Fr.: 5, It.: 6, Lat.:3. Addendums From Name to Name: Greek.: 17, It.: 5, Fr.: 3, Lat.: 1. Verb Supplements: Fr.:2, Lat.: 2, It.:1.

Vowel changes are common in borrowed words in DS, and these vowel changes are in the form of thickening, thinning, widening, narrowing, flattening and rounding. Vowel drop, vowel derivation and vowel collapse are seen in a limited number of borrowed words. While voicing is common in borrowed words in DS, devoicing is very rare. It is seen that the most distinctive feature of Persian quotations is voicing. In DS, in Persian quotations, the most vocalization, consonant drop, change and transition between fluent consonants occur. In Arabic quotations, voicing, morphing, discontinuity, consonant derivation, leaking, changing between leaky consonants, consonant drop, consonant singulation are common phonetic events.

The relations between languages are continuous from past to present. The exchange of words between Turkish and Eastern and Western languages is naturally reflected in the spoken language as well as in the written language. During the use of these quoted words in Anatolian dialects, different features that are worth researching in terms of phonetics and morphology emerge. It is clear that as new compilations and researches are carried out in the Anatolian field, different data will emerge about the words quoted and Turkish.